

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІНІҢ ЖАНЫНДАҒЫ  
МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ АКАДЕМИЯСЫ

**Басқару институты**

қолжазба ретінде

**Бекет Сания**

**«КӘСПКЕРЛІКТІ ДАМУДЫҢ 2021 - 2025 ЖЫЛДАРҒА АРНАЛҒАН  
ҰЛТТЫҚ ЖОБАСЫ» МЫСАЛЫ НЕГІЗІНДЕ ҚАЗАҚСТАННЫҢ  
ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫН ТИІМДІ БАСҚАРУ**

«7M041 – Бизнес және басқару» дайындық бағыты бойынша  
«7M04106 – Экономика» білім беру бағдарламасы

«7M04106 – Экономика» білім беру бағдарламасы бойынша  
Бизнес және басқару магистрі дәрежесін иелену үшін магистрлік жоба

Ғылыми жетекші: \_\_\_\_\_ М.Д. Жаумитова, «Экономика» бейіні  
бойынша доктор, Қазақстан  
Республикасы Президенті жанындағы  
Мемлекеттік басқару академиясының  
Басқару институты доцентінің м.а.

Жоба қорғауға жіберілді: «\_\_\_\_\_» \_\_\_\_\_ 2023ж.

Институт директоры: \_\_\_\_\_ Гаипов З.С., с.ғ.д.

**Астана, 2023**

## Мазмұны

<b>НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР.....</b>	<b>3</b>
<b>БЕЛГІЛЕУЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР .....</b>	<b>4</b>
<b>КІРІСПЕ.....</b>	<b>5</b>
<b>НЕГІЗГІ БӨЛІМ.....</b>	<b>7</b>
<b>ҚОРЫТЫНДЫ .....</b>	<b>36</b>
<b>ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕККӨЗДЕР ТІЗІМІ.....</b>	<b>39</b>

## Нормативтік сілтемелер

Бұл магистрлік жобада мынадай нормативтік құжаттарға сілтемелер қолданылады:

«Ұлттық жобалардың кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрінің 2021 жылғы 11 тамыздағы № 79 және Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі төрағасының 2021 жылғы 12 тамыздағы №1 бірлескен бұйрығы.

Қазақстан Республикасының Кәсіпкерлік Кодексі 2015 жылғы 29 қазандағы №375-V ҚРЗ.

«Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік жоспарлау жүйесін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 29 қарашадағы №790 қаулысы.

«Бизнестің жол картасы 2020» бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2010 жылғы 13 сәуірдегі № 301 Қаулысы.

«Бизнестің жол картасы - 2025» бизнесті қолдау мен дамытудың мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 24 желтоқсандағы №968 қаулысы.

«Нәтижелі жұмыспен қамтуды және жаппай кәсіпкерлікті дамытудың 2017 – 2021 жылдарға арналған «Еңбек» мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2011 жылғы 13 қарашадағы №746 қаулысы.

«Кәсіпкерлікті дамытудың 2021 – 2025 жылдарға арналған Республикалық жобасын» бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2011 жылғы 13 қарашадағы №74 қаулысы.

«Қолжетімді кредит беру міндетін шешу үшін ұзақ мерзімді теңгелік өтімділікті қамтамасыз етудің кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылғы 11 желтоқсандағы №820 қаулысы.

«Жеке кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдаудың кейбір шаралары туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 31 желтоқсандағы №1060 қаулысы.

## Белгілеулер мен қысқартулар

БЖК-2020	– «Бизнестің жол картасы-2020» бизнесті қолдау мен дамытудың мемлекеттік бағдарламасы
БЖК-2025	– «Бизнестің жол картасы-2025» бизнесті қолдау мен дамытудың мемлекеттік бағдарламасы
«Даму» қоры	– «Даму» қоры» АҚ
Еңбек мембағдарламасы	– Өнімді жұмыспен қамтуды және жаппай кәсіпкерлікті дамытудың 2017 -2021 жылдарға арналған «Еңбек» мемлекеттік бағдарламасы
ЖӨӨ	– Жалпы өңірлік өнім
ЖІӨ	– Жалпы ішкі өнім
ҚЗЭ	– Басым жобаларға кредит беру және қаржылық лизинг тетігі (Қарапайым заттар экономикасы)
ҚР	– Қазақстан Республикасы
ҚР СЖЖРА	– Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттігі
ҚР ҰСБ	– Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросы
ҚР ҰЭМ	– Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі
МЖЖ	– Мемлекеттік жоспарлау жүйесі
ОДМ	– кедейшілікті жоюға, теңсіздік пен әділетсіздікке қарсы күреске, сондай-ақ 2015 жылы Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы қабылдаған 2030 жылға дейінгі тұрақты даму күн тәртібіне енгізілген климаттың өзгеруін шешуге бағытталған орнықты даму мақсаттары
Ұлттық жоба	– Кәсіпкерлікті дамытудың 2021-2025 жылға арналған ұлттық жобасы
ШОБ	– шағын және орта кәсіпкерлік
ШК	– шағын кәсіпкерлік
ЭЫДҰ	– Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы

## Кіріспе

**Зерттеудің өзектілігі.** Кәсіпкерлікті жан-жақты қолдау әрқашан мемлекеттік аппарат үшін басымдыққа ие болды, себебі кез келген ұлттық экономикада бизнес экономикалық өсу мен дамудың қозғаушы күші болып табылады. Тұрақты және табысты дамып келе жатқан экономика ел халқының әл-ауқатының маңызды факторы болып табылады.

Тәуелсіз Қазақстан экономикасының дамуы бастапқыда мемлекеттің нарықтық процестерге, оның ішінде кәсіпкерлік субъектілерінің баға белгілеуіне және шаруашылық қызметіне шектеулі араласуын көздейтін нарықтық экономика қағидаттарына негізделді. Алайда, тәжірибе көрсетіп отырғандай, экономист ғалымдар бірнеше рет ескерткендей, нарықтық экономика халықтың белгілі бір топтарының табыстары, жұмыссыздық пен әлеуметтік шиеленістің күшеюі арасында айтарлықтай айырмашылыққа алып келеді, бұл экономика мен әлеуметтік саладағы дағдарыстың себебі болып табылады.

Қазақстан Республикасында шағын кәсіпкерліктің табысты дамуы көп жағдайда кәсіпкерлерді мемлекеттік қолдауға байланысты болды. Мемлекеттің көмегі бейілді салық салу жүйесін құрудан, бизнесті ілгерілету бойынша тиісті нормативтік құқықтық актілер мен мемлекеттік бағдарламаларды қабылдаудан тұрады.<sup>1</sup>

Бүгінде мемлекет жұмыс істеп тұрған кәсіпкерлерге көмектесіп қана қоймай, осы салаға еңбекке қабілетті адамдардың барынша көп санын тартуға тырысады. Қазақстандағы әлеуметтік-экономикалық саясат халықтың кәсіпкерлік белсенділігін ынталандыру, халықты жұмыспен қамтудың белсенді шараларына тарту жөніндегі шаралар кешені түрінде мемлекеттік қолдау арқылы іске асырылады.

Бұл магистрлік жобаны зерттеудің өзектілігі - бұрын қабылданған шаралардың кемшіліктері және коронавирустық пандемиямен байланысты экономикадағы құлдырау жаңа құралдарды енгізу және бұрын қабылданған реформаларды заманауи жағдайларға бейімдеу қажеттілігін тудырды. Мемлекеттік жоспарлаудың жаңа жүйесінің ерекшелігі Қазақстанда қабылданған мемлекеттік басқарудағы жоспарлаудың жобалық тәсілі болып табылады, ол экономика үшін де, азаматтар үшін де неғұрлым тиімді болады деп күтілуде. Қазақстан Республикасының Үкіметі мақұлдаған жаңа МЖЖ мемлекеттік басқарудың жаңа қағидаттарымен байланысты, оның негізгісі адамға бағдарлану болып табылады. Жалпы, адамға бағдарланған экономика - адамға және оның қажеттіліктеріне бағдарланған экономика. Түпкі мақсаты Қазақстанның әрбір азаматының өмірін жақсарту болып табылатын жаңа реформалардың іргелі құндылығы – адамға бағдарлану.

**Зерттеудің мақсаты** кәсіпкерлікті қолдау бойынша мемлекет қабылдайтын шаралардың тиімділігін бағалау болып табылады.

---

<sup>1</sup> яғни кәсіпкерлік субъектілерінің мемлекеттік қаржылық және материалдық-техникалық ресурстарды пайдалануы, шағын кәсіпорындар үшін кадрларды ұйымдастыру, олардың біліктілігін арттыру және қайта даярлау үшін жеңілдікті жағдайлар жасау

Бұған қол жеткізу үшін мынадай **міндеттер қойылды:**

- бизнесті мемлекеттік қолдаудың негізгі теориялық ұғымдарын зерделеу және жүйелеу;
- кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдаудың халықаралық тәжірибесін зерделеу;
- 2010-2022 жылдар аралығында әрекет еткен шағын бизнесті қолдау жөніндегі мемлекеттік бағдарламалардың тиімділігін бағалау;
- шағын кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау құралдарының тиімділігін арттыру жөнінде ұсынымдар әзірлеу.

**Зерттеу әдістері:** статистикалық, сандық, салыстырмалы, регрессиялық талдау.

Шағын кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау құралдары **зерттеу объектісі** болып табылады.

**Зерттеу тақырыбы:** шағын кәсіпкерлікті дамыту бойынша мемлекеттік қолдау бағдарламалары.

**Ғылыми-зерттеу гипотезасы:** Мемлекеттік қолдаудың тиімсіздігі шағын кәсіпкерлік субъектілерін жеткіліксіз қамтудан, сондай-ақ ел экономикасын дамыту үшін басым болып табылмайтын салаларды қосудан байқалады.

Зерттеу нәтижелері бойынша алынған нәтижелер ғылымның кәсіпкерлікті дамыту мен қолдаудың мемлекеттік саясатын қалыптастыру, сондай-ақ зерттеудің теориялық аппаратын қалыптастыру және кеңейту сияқты тиісті бағыттарды дамытуға ықпал етуі мүмкін. Мемлекеттік органдардың (Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттігі, Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі) кәсіпкерлікті қолдау саласындағы мемлекеттік саясатты әрі қарай іске асыру жөніндегі жұмыста нормативтік құқықтық актілер мен әдістемелік нұсқаулар.

**Жарияланым.** 2022 жылғы 25 ақпанда Орталық Қазақстан академиясында өткен «Ғылым мен жастар: жаңа идеялар мен шешімдер» VIII Халықаралық ғылыми-теориялық конференциясының материалдары жинағында «Инклюзивті экономика – халықтың әл-ауқатының өсуінің іргелі факторы» атты мақаласы 3 бет көлемінде жарияланды.

## Негізгі бөлім

### Әдебиетке шолу

Шағын және орта бизнесті қалыптастыру және жандандыру көбінесе отандық және шетелдік ғалымдардың зерттеулерінің объектісі болып табылады. ШОБ-тың жаңа жұмыс орындарын құрудағы, инновацияларды енгізудегі маңызы, оның кәсіпкерлікке және жалпы қоғамға тигізетін әсері көптеген ғылыми жұмыстармен расталады.

Қызметтің осы түрінің жұмыс істеу механизмін зерделеудің маңыздылығы кәсіпкерліктің мемлекет экономикасында қозғаушы күш болып табылатындығымен байланысты.

«Кәсіпкер» және «кәсіпкерлік» ұғымын қазіргі мағынада алғаш рет Ричард Кантильон енгізген. Ғалым «Жалпы сауданың сипаты туралы эсседе (очерк)» кәсіпкер тәуекел жағдайында әрекет ететін, яғни белгілі бағамен сатып алып, белгісіз бағамен сататын адам деген пікір білдірді. Кантильон экономикалық тауарлардың нақты құны жер және еңбекпен анықталады деп есептеді, және олар байлық көзі болып табылады. Сондай-ақ, Кантильонның пікірінше, кәсіпкерлік экономиканы дамытудың бірінші кезектегі факторы болып табылады. Бұдан басқа, автор кәсіпкердің бұл қызметті өз есебінен өндіруінің немесе онымен айналысудың қажеті жоқ деп пайымдады [1].

Карл Маркс өзінің «Капитал» шығармасында «кәсіпкер» және «капиталист» ұғымдарын теңестіреді, ал ғалымның пікірінше, әрбір кәсіпкер капиталист емес. Маркс кәсіпкерлерді пайыздарды алып тастап пайда әкелетін белсенді кәсіпкерлерге және пайыз алатын кредиторларға бөлді, бұл берілген несие үшін төлем болып табылады. Сөйтіп, Маркс кәсіпкерлікті шаруашылық қызметтің әр түрлі формалары, соның ішінде мүлікке иелік етпей-ақ түсінді. Сондай-ақ, ол кәсіпкерліктің жаңашылдығын және бұл кәсіпкердің жеке басына тікелей байланысты екеніне сендірді [1].

Ф. Кенэ, Н. Бодо, Й. Шумпетер, А. Смит, Дж.Б. Сэй сияқты ғалымдардың кәсіпкерлік теориясының дамуына қосқан үлесін елемеу мүмкін емес. Бұл зерттеушілердің әрқайсысы «кәсіпкер» және «кәсіпкерлік» ұғымдарына өз көзқарасын дамытып, бұл қызмет түрін экономикада бірінші немесе қайталама рөлге тағайындады. Егер Кантильон болса кәсіпкерге делдал рөлін тағайындады, содан кейін Кенэ кәсіпкер делдал ғана емес, бизнес иесі де бола алады деп есептеді. Смит теориясы бойынша кәсіпкер капиталдың иесі болып табылады [2].

Маркс кәсіпкер мен капиталистті анықтап, олардың арасында аса күшті айырмашылықтар болмағанына сеніп, Сэй капиталист пен кәсіпкерді бөліп алып, кәсіпкерліктен түскен табыс «өзінің өндірістік қабілеттері үшін, таланты, қызметі, тәртіп пен көшбасшылық рухы үшін сыйақы» деп есептеді [3].

Жоғарыда аталған терминдердің мәнін дәл түсінген экономистер тәуекелді кәсіпкерліктің маңызды факторларының бірі деп есептеді.

Л.М. Вотчель мен В.В. Викулина пікірі бойынша кәсіпкерлік - күрделі ұйымы бар жүйе. Кәсіпкерлік табыс алу мақсатына жету үшін кәсіпкерлік субъект объектімен өзара әрекеттескенде трансформациялық, танымдық және құндылыққа бағдарланған міндеттерді шешеді.

Зерттеушілер кәсіпкерлік қызметтің әр қырын қарастырып, оны субъект-объектілік қатынастар тұрғысынан сипаттайды. Мысалы, кәсіпкерлікті трансформациялық қызмет ретінде қарастыра отырып, кәсіпкерліктің өткізу өнімін өндіру процесімен байланысты ерекше экономикалық қызмет болып табылатыны көрсетіледі. Қызметтің бұл түрі коммерциялық жаңа болып табылатын және кәсіпкерлік табыс әкелетін тауар жасау қажеттілігімен ерекшеленеді. Осыған байланысты кәсіпкерліктің бұл жағы өндірісті ұйымдастыру мен басқарудың жеке әдісін қолдана отырып, басқа тұтынушылық сипаттамалары бар өнімді жасау проблемасын шешуді көздейді.

Ғалымдардың пікірі бойынша кәсіпкерлік қызметтің құрамдастарының бірі өндіріс факторларын біріктірудің жаңа тәсілдерін іздестіру, оның ішінде инженерлік-техникалық салада инновацияларды енгізу немесе өндірісті ұйымдастыру мен басқару, сондай-ақ өндірістік шығындарды азайту, еңбек өнімділігін арттыру және қызметкерлерді тиімді ынталандыру мақсатында қажетті жағдайлар жасау болып табылады. Кәсіпкерліктің трансформациялық проблемасын әдіс ретінде шешу үшін өндіріс факторларының инновациялық үйлесімін пайдалану қажет. Инновациялар мен тәуекелдерге сүйене отырып, кәсіпкерлік трансформациялық қызмет ретінде тауарларды (өнімдерді) өндіру процесін ұйымдастыру мен басқарудың ерекше тәсілі болып табылады.

Вотчель мен Викулина сондай-ақ бәсекелестік орта коммерциялық есептеуге негізделген кәсіпкерлік қызметтің мәні мен сипатын белгілейді деп жазады. Яғни, өндірілетін тауарларды сатудан түскен жиынтық табыс шығындарды өтеп, пайда табуы тиіс. Коммерциялық есептеу кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыру әдісі ретінде кәсіпкерлік тәуелсіздік, өзін-өзі қамтамасыз ету және табыстылық, өзін-өзі қаржыландыру, материалдық қызығушылық және экономикалық жауапкершілік қағидаттарына негізделеді. Сонымен қатар, өндірістік процесті тиімді ұйымдастыру және басқару үшін субъект экономикалық тәуелсіздікке ие болуы тиіс. Кәсіпкерлік субъектілері ақшаны инвестициялау туралы шешімді өз бетінше қабылдайтындықтан. Өзін-өзі қаржыландыру осы мақсатта үнемделген меншікті қаражат есебінен немесе сыртқы көздерден (қарыздардан) жүзеге асырылады. Экономикалық қызмет процесінде кәсіпкерлер инвестицияланған қаражатты ұлғайтуға ұмтылады, әйтпесе мұндай қызмет экономикалық мағына бермейді және кәсіпорын шығынға ұшырайды. Осылайша, коммерциялық есептеу өндіріс факторларына өз қаражатын тиімді инвестициялауға және олардан табыс алуға мүмкіндік береді, бастамашылық пен кәсіпорынды дамытады, ұтымды басқаруды жақтайды, бұл кәсіпкерлік пайданың артуына ықпал етеді.

Кәсіпкерлікті танымдық қызмет тұрғысынан қарастыра отырып, зерттеушілер кәсіпкерлік инновациялық қызмет ретінде өндіріс пен айналымдағы жаңа комбинацияларды іздеуді және енгізуді немесе түрлі



инновацияларды енгізуді көздейтінін атап көрсетеді. Яғни, тұтынушыларға белгісіз жаңа игілік шығару немесе жаңа сапа құру, жаңа технологияны енгізу, жаңа нарықтар мен шикізат көздерін дамыту, сондай-ақ экономикалық нысандардағы ұйымдастырушылық өзгерістер. Инновацияларсыз жаңа тұтынушылық қасиеттерді қалыптастыру мүмкін емес, демек, инновациялық қызмет кәсіпкерлік құралы болып табылады, онсыз игіліктер жасау мақсатында ресурстардың жаңа қасиеттерін игеру мүмкін емес. Инновациялық шешімнің мақсаты инвестициялардың қайтарымын арттыру болып табылады.

Вотчель мен Викулинаның пікірінше, кәсіпкерліктің құндылыққа бағдарланған аспектісі кәсіпкерлік субъектісінің объектіні көрсетуінің нақты бір түрі болып табылады. Кәсіпкерлік қызмет объектісі өнім болғандықтан, кәсіпкерлік – бұл бағдарланған қызмет түрі игілік үшін, яғни нәтиже үшін таңдау әмбебап қағидаттармен емес, практикалық мақсаттармен анықталады. Пайда - жеке адамның немесе адамдар тобының, сондай-ақ қоғамның мүдделеріне негізделетін оң мән. Пайдалылық, табыс, тиімділік жалпы практикалық қызметтің, атап айтқанда кәсіпкерліктің негізгі құндылықтары болып табылады. Зерттеушілер кәсіпкерлік күрделі қызмет жүйесі болып табылады деген қорытындыға келеді, онда коммуналдық шаруашылықты құру процесі тиісті білімсіз тиімді трансформациялық қызмет мүмкін емес және қызмет субъектісінің жеке мүдделерін қоғамдық мүдделермен үйлестіретін құндық бағдарлар жүйесі болмайынша, табыс алуға бағытталған [4].

Әлемдік тәжірибе шағын бизнеске дамыған елдерде де, дамушы елдерде де мемлекеттік қолдау қажет екендігін көрсетеді. Шағын кәсіпкерлік субъектілері нарықтағы өзгерістерге неғұрлым осал болғандықтан және ресурстары мен мүмкіндіктері аз болғандықтан. Бұл ретте шағын және орта бизнес субъектілер санының артуы елдің экономикалық дамуына оң әсер етеді, ғылыми-техникалық прогресті ынталандырады, нарықта тауарлардың ассортименті мен қолжетімділігін кеңейтеді, сондай-ақ жаңа жұмыс орындарын ашады. Бұл бірқатар өзекті әлеуметтік-экономикалық міндеттерді шешуге ықпал етеді және кәсіпкерлікті тиімді қолдаудың арқасында ғана мүмкін болады.

Зерттеуші Ф. Шахмаловтың айтуынша, кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау экономикалық және құқықтық жағдайларды саналы түрде жасау, бизнесті дамытуға ынталандыратын, сондай-ақ оған жеңілдікті шарттармен материалдық және қаржы ресурстарын инвестициялау болып табылады.

Ғалым атап өткендей, мемлекет қоғамдық санадағы өзгерістерді ынталандыруы керек, яғни халық арасында кәсіпкерлік қызметке деген жағымды көзқарасты қалыптастыру керек.

Сонымен қатар, Шахмаловтың айтуынша, кәсіпкерлердің өздері арасында әлеуметтік жауапкершілік пен іскерлік этика қағидаттарына негізделуі тиіс өзін-өзі оң сезінуді дамыту үлкен маңызға ие. Тек осы жағдайда ғана кәсіпкерлер мемлекеттің қолдауына және азаматтық қоғамның құрамдас бөліктерінің біріне айналатын дербес әлеуметтік белсенді топқа айнала алады [5].

Шетелдік зерттеушілер мемлекеттік қаржылық қолдаудың бизнестің сапалы өсуіне әсері туралы консенсусқа келмеді. Мысалы, 60 ғылыми еңбекті

талдай отырып, М. Гримм мен А. Паффхаузен шағын кәсіпкерлерге ШОБ секторында жұмыспен қамтуға көмек көрсету бағдарламаларының теріс әсері туралы қорытындыға келді. Керстен және басқалары 2006-2014 жылдар аралығында табысы төмен 12 елге жарияланған зерттеулерді зерттей отырып, жаңа жұмыс орындарын кім құрған фирмаларды қаржылық қолдаудың тиімді әсерін көрсетеді. Сонымен қатар, ғалымдар аталған кәсіпорындардың рентабельділігі мен инвестициялық қызметіне жемісті әсер ететінін атап өтті. Сонымен бірге, жалпы ШОБ секторындағы жалақы деңгейінің, жұмыссыздықтың және кірістіліктің Керстен және басқалардың жұмысындағы материалдық қамтамасыз ету көлемімен едәуір байланысы жоқ [6].

Сондай-ақ, Л.-Й. Сео шағын және орта бизнесті қаржылай қолдаудың 5 түрін пайдаланған ЭЫДҰ-ға мүше 11 елдің тәжірибесін зерделеу барысында банк секторының қарыз алушылардың осы санатын проциклдік кредиттеуінің төмендеуіне байланысты экономикалық өсімді қамтамасыз етуге өздерінің елеулі үлесін белгіледі. Ал А. Эванс шағын бизнесті қаржыландыру көлемінің ұлғаюы нәтижесінде келеңсіз салдарлардың пайда болу мүмкіндігі туралы жазады [6].

Б. Бранчет, Б. Ожье және басқалары 38 мың француз орта және шағын компанияларының көрсеткіштерін талдай отырып, фирмалардың осы санатын мемлекеттік қолдау тиімділігінің төмендігін анықтады [6].

Алайда, мемлекеттік ынталандыру мақсатты болып табылатын Азия елдерінде субъектілер қызметінің ауқымына немесе түріне сүйене отырып, ғалымдар оң нәтижелерді тіркеді. Мысалы, М. Чанг және басқалары 217 шағын және орта кәсіпкерліктің – экспорттаушылардың, ал С. Ахмадтың – 54 малайзиялық кәсіпорынның көрсеткіштеріне сүйене отырып, мемлекеттік қолдау халықаралық нарықтағы бизнестің бәсекеге қабілеттілігін арттырады деген қорытындыға келді. 204 қытайлық компаниялар туралы деректерді пайдалана отырып, Е. Ху және Дж. Хиао сондай-ақ мемлекеттік субсидиялар көлемі мен шағын кәсіпорындардың ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық әзірлемелерге жұмсаған шығыстарының көлемі арасында оң әсер тапты [6].

Отандық зерттеушілер Р.Ж. Калгулова, Ш.Т. Алмагамбетова, В.Н. Боброва шетелдік және отандық даму тәжірибесін талдай отырып, шағын бизнестің мынадай артықшылықтарын атап өтті:

- жергілікті экономикалық жағдайларға тез бейімделу;
- шағын бизнестің іс-әрекетінің үлкен тәуелсіздігі, шешім қабылдаудағы икемділік пен тиімділік;
- іс-шараларды жүзеге асыру кезінде, әсіресе басқарушылық шығындардың салыстырмалы түрде төмендігі;
- өз идеяларыңды іске асыруға, өз қабілеттеріңді көрсетуге тамаша мүмкіндік;
- капиталға бастапқы талаптардың төмендеуі және жергілікті нарықтардың талаптарына жауап ретінде өнім мен өндірістік процестерге өзгерістерді тез енгізу мүмкіндігі;

- үлестік капиталдың салыстырмалы түрде жоғары айналымы және басқалары.

Сондай-ақ, ғалымдар Қазақстандағы шағын бизнесті қолдау бойынша қызмет көрсету саласы әрқелкі дамып келе жатқанын атап өтті. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, оның табысты дамуы мемлекеттік қолдауға және осы қызметтерге мұқтаж және өз ісін дамытуға мүдделі кәсіпкерлерге бірдей байланысты. Калгулованың және басқалардың пікірінше, Қазақстандағы шағын бизнестің дамуына әсер ететін негізгі факторларды былай тұжырымдауға болады:

1. Өсудің негізгі кепілі ретінде жеке меншікті қорғау. Кәсіпкерлікті дамыту үшін жеке меншік институты кәсіпкерлердің кез келген құнмен қысқа мерзімді пайда туралы емес, болашақта өндірісті дамыту туралы ойлайтынына кепілдік болып табылады.

2. Бұл саясат кәсіпкерлікті дамыту жөніндегі мемлекеттік бағдарламаны жариялауды, кәсіпорындарды еркін ашуға, өндірістік қызметтің еркіндігіне, уәкілетті капиталдың, санының, негізгі өндірістік активтердің және т.б. талаптары бойынша шектеулерді алып тастауға мүмкіндік береді.

3. Импортталатын тауарларға эмбарго салу. Отандық тауар өндірушілерді қорғау үшін импортталатын тауарларға эмбарго енгізіледі. Дәл осы саясат американдық кәсіпкерді қорғау үшін қолданылды, ол кезде барлығы елге азық-түліктен өнеркәсіп тауарларына, машиналар мен механизмдерге дейін әкелінді. Мұндай саясат өзіміздің кәсіпкерлерімізді сыртқы бәсекелестіктен қолдауға, кейіннен шетелдік фирмалармен бәсекелесе алған өз кәсіпкерлеріміздің айналымы мен жұмыс тәжірибесін арттыруға уақыт беруге мүмкіндік жасады.

4. Салық ставкаларын төмендету. Егер салық сомасы баланстық пайданың белгілі бір деңгейінен (45-50%) асып кетсе, онда алдымен бюджет түсімдерінің көлемі өсіп, одан кейін төмендей бастайды: кәсіпкерлер салық төлеуді тоқтатады, бұл өз кезегінде салық базасының төмендеуіне әкеледі. Бұл эффект «Лаффер қисығы» деп аталады және қазірдің өзінде Тәуелсіз мемлекеттер достастығы елдерінде, соның ішінде Қазақстанда да байқалады.

5. Банк жүйесіндегі өзгерістер. Кәсіпкерлікті дамытудағы ең күрделі мәселелердің бірі фирмаларды қаржылай қолдау болып табылады. Бастапқы кезеңде кәсіпкерлердің өз қаражаты жоқ болса, банк несиелері іс жүзінде қаржыландырудың бірден-бір жолы болып табылады. Банктердің проценттік ставканы төмендету және несие мерзімінің ұзақтығын ұлғайту бағытындағы саясаты кәсіпкерлік қызметтің қуатты факторы болып табылады.

6. Қаржыландырудың екінші маңызды көзі – шетелдік инвестицияларды тарту тек нақты инвестициялар түрінде ғана емес, сонымен қатар технологиялар мен ноу-хау түрінде де көмек алуға мүмкіндік береді.

7. Кәсіпорындар, корпорациялар құру және акциялар шығару тәртібін оңайлату. Жауапкершілігі шектеулі тетікті енгізу кәсіпкерлік қызметті де едәуір жандандырады. Кәсіпорынды тіркеу тәртібін жеңілдету, сертификаттар санын азайту, талаптар уақытты үнемдеп қана қоймай, бизнес құру процесін барынша кәсіпкерлер үшін қолжетімді етеді.

Зерттеушілер Қазақстандағы шағын бизнесті мемлекеттік қолдау шараларын талдай отырып, шағын бизнесті қолдаудың мемлекеттік бағдарламаларында бағдарламалардың екі түрі бар деген қорытындыға келді. Сарапшылардың пікірінше, шағын бизнесті қолдау бағдарламаларының негізгі мақсаттары кәсіпкерлік қызметті жоспарлау, ұйымдастыру және бақылау болып табылады. Шағын бизнесті дамыту үшін материалдық, қаржылық, еңбек және ақпараттық сияқты тиісті ресурстарды қамтамасыз ету үшін бизнес-инфрақұрылым бағдарламалары мен қызметтері қажет. Осылайша, зерттеушілердің пікірінше, мемлекеттің оңтайлы рөлі, бір жағынан, экономиканың барынша ырықтандырылуы мен ашықтығына қол жеткізу, екінші жағынан, инфрақұрылымды салу және негізгі салаларды дамытуға жеке секторды тарту бойынша белсенді жұмыс жүргізу болып табылады [7].

Сонымен қатар, Қазақстандағы шағын бизнестің даму қарқыны мен құрылымын зерттеген А.А. Кайгородцев пен И.В. Бордияну шағын бизнесті мемлекеттік қаржылық қолдау жүйесінің тиімділігі жеткіліксіз, шағын бизнесті бюджеттік қаржыландыру көлемі мен оның республиканың ЖІӨ-дегі үлесі арасында ешқандай корреляция жоқ деген қорытындыға келді. Сонымен қатар, ғалымдар бюджеттік қаржыландырудың ұлғаюы шағын кәсіпорындардың жиынтық қаржылық нәтижесінің артуына алып келмейтінін атап өтті [8].

Г.М. Аубакирова, Ф.М. Исатаева және А.Е. Томашинова ауқымды мемлекеттік бағдарламалардың күтілетін әсерінің жоқтығы туралы жазады, мұны ең алдымен кәсіпкерлерді нашар ақпараттандыруға жатқыза отырып: ШОБ өкілдерінің 20%-дан астамы қолданыстағы жеңілдікті несиелеу бағдарламалары туралы біліп отырды. Екінші себеп әкімшілік кедергілер деп аталады, яғни кәсіпкерлер күрделі процедурамен жеңілдікті несиелендіруге жоғары пайыздық мөлшерлемесі бар тұтынушылық несие алуға өтініш бергенді жөн көреді олардың төлем қабілеттілігін негіздеу. Мұндай қорытынды ШОБ-тың кредиттік белсенділік индексі негізінде жасалды, бұл ШОБ-тың тек 12,1%-ында ғана қолданыстағы кредиттер бар екенін көрсетеді. Бұдан басқа, ғалымдардың пікірінше, мемлекет бизнеске жан-жақты көмек көрсетуі керек, атап айтқанда, оған салық салуда, өйткені Қазақстандағы қазіргі салық салу жүйесі қазіргі заманға сай болғанына және бизнеске деген адалдығына қарамастан, сыртқы ортадағы өзгерістерге бейімделуі қажет. Осылайша, мемлекетке де, бизнеске де қосымша әкімшілік ауыртпалық туғызатын теріс үрдістер байқалады (мысалы, салық саласында барабар емес реттеу, мемлекет тарапынан салық түсімдерін сапалы жоспарлау).

Зерттеушілердің айтуынша, қазіргі макроэкономикалық және геосаяси жағдайда кәсіпорындарға сыртқы нарықтарға шығудың оңтайлы стратегиясы қажет. Кәсіпорындардың экспорттық қызметіне елеулі кедергілерді мемлекетпен өзара іс-қимыл тұрғысынан да, өндірістік ішкі деңгейде де қарастыруға болады. Білікті жұмысшылардың да, сыртқы экономикалық қызмет саласындағы мамандардың да жетіспеушілігі, өзінің өндірістік қуаттарымыздың жетіспеушілігі бірінші орынға шығады. Экспорттық операцияларға қаржылық қолдау алудағы қиындықтар, жасалатын өнімге деген күтілетін қажеттілік

туралы дұрыс ақпараттың болмауы, халықаралық нарықтарға шығудың техникалық қиындықтары жұмыс істеуге кедергі келтіреді [9].

Аубакирова және басқалары ШОБ-тың басым көпшілігінің өз кепілі болмағандықтан, олар тиісінше мемлекеттік қолдаудың қаржы құралдарына қол жеткізуден айырылғанын атап өтті. Әрине, ШОБ-ты ілгерілету бойынша мемлекеттік бағдарламалардың тиімділігіне күмән туындайды, егер оларға бағдарлама әзірленетін қатысушылардың шектеулі саны тартылса. Бұдан басқа, банктер тәуекелі жоғары соманың аздығына байланысты ШОБ-ты несиелеуге үлкен қызығушылық танытпайды.

Аубакированың және басқаларының зерттеу нәтижелері Қазақстанда бизнесті мемлекеттік реттеудің түрлі аспектілерін трансформациялауда кедергілер жеткілікті екенін көрсетті, бірақ олардың ешқайсысы еңсерілмейтін болып көрінбейтін болып көрінеді. Бизнес-сектордың ілгерілеуіне кедергілер Қазақстан экономикасының алдында тұрған сын-тегеуріндерді көрсетеді, бұл ұзақ мерзімді перспективада елдегі макроэкономикалық тұрақтылыққа төнген қауіп-қатерді арттырады. Ғалымдардың зерттеулерінен алынған қорытынды: Мемлекет пен бизнестің өзара іс-қимылы саласында ілгерілеуге қол жеткізу үшін Қазақстанға жеке меншікті қорғауға, бизнес саласындағы құқық бұзушылықтарға санкцияларды азайтуға, заң үстемдігіне және заң алдындағы теңдікті қамтамасыз етуге бағытталған реформаларды жалғастыру қажет. Кәсіпкерлікті дамыту көбіне оның мемлекеттік қолдауына, бизнес-ахуалды трансформациялауды жеделдетуге, мемлекеттік қызметтерді цифрландыру және бизнестің өзін цифрлық трансформациялауға байланысты болады [9].

Бизнесті мемлекеттік қолдау тиісті мемлекеттік бағдарламалар негізінде жүзеге асырылып жатқаны белгілі. Зерттеушілер С.С. Голубев пен О.М. Елфимов Ресей Федерациясында мемлекеттік бағдарламаларды іске асыру тәжірибесі мемлекеттік бағдарламаларды іске асырудың негізгі критерийлерінің бірі бюджет қаражатының толық игерілгендігі және нысаналы индикаторлардың көрсетілген мәндеріне қол жеткізу екенін көрсетеді деп жазады. Зерттеушілердің пікірінше, мемлекеттік бағдарламалар, ұлттық жобаларға қарағанда, халық шаруашылығын басқарудың тиімді құралына айналған жоқ, бірақ қызметтің түрлі бағыттары бойынша бюджет шығыстарын жинаудың бір түріне айналды. Мемлекеттік және федералдық мақсатты бағдарламаларды іске асыруды басқару жүйесін өзгерту, оларды бюджет қаражатын тиімді пайдалануды қамтамасыз ететін нақты басқару құралына айналдыру қажет.

Ғалымдардың пікірінше, ұлттық жобаларды жүзеге асырудағы міндеттердің ауқымы орасан зор. Сонымен бірге, ұлттық жобаларды іске асырудың негізгі міндеттері негізінен бюджет шығыстарының әлеуметтік бағдарын сақтауға бағытталған. Олардың қатарында спортты, денсаулық сақтауды, экологияны, тұрғын үй құрылысын дамыту, сондай-ақ білім беру, демография және, әрине, табыс пен өмір сүру сапасын арттыру бар. Мұндай міндеттер жобаны басқарудың белгіленген принциптеріне негізделген басқарудың қазіргі заманғы принциптерін қолданумен ғана тиімді шешілуі мүмкін. Ұлттық жобалар мен мемлекеттік бағдарламаларды әзірлеу мен іске

асыру кезінде жобаларды басқару принциптерін енгізу олардың тиімділігін арттыруға, жаңа технологияларды енгізуге және өндірісті қайта жарақтандыруға, сондай-ақ оларды іске асыру үшін бюджет қаражатын үнемдеуге септігін тигізетіні сөзсіз [10].

А.В. Зозуля, П.В. Зозуля мен Т.Н. Еремина Ресейдегі ұлттық жобаларды іске асыру нәтижелерін зерттей отырып, басым ұлттық жобалар әлеуметтік-экономикалық проблемаларды шешудің тиімді тетігі болып табылады деген қорытындыға келді, себебі олар ел үшін аса маңызды салаларда басқарушылық, қаржылық, техникалық, ақпараттық және басқа да ресурстарды шоғырландыруға мүмкіндік береді. Және де кемшіліктеріне қарамастан, ауқымды құрылысқа байланысты жобаларда іске асырылғандай, жобаларды басқару әдістерін қолдану шартымен өмірлік маңызы бар салаларда серпіліс жасауды қамтамасыз ететін, мемлекеттің әлеуметтік саясатының бөлігі болуы мүмкін [11].

Ш.Ш. Жакупова атап өткендей, өзгерістердің жоғары қарқынын және белгісіздік дәрежесін ескере отырып, стратегиялық құжаттарды бекіту және өзгерту тәртібі де бюрократизациядан тыс қалған. Қазір Қазақстанда ұлттық жобалар мен мемлекеттік жоспарлау жүйесінің басқа да құжаттарының нәтижелері үшін жауапкершілікті бейнелеу енгізілуде. Реформалардың басымдығы олардың елдің әрбір азаматының өміріне оң әсер ету призмасы арқылы анықталатын болады.

Зерттеуші ұлттық жобалардың ерекшелігі басқарушылық шешімдерді қабылдаудың жеделдетілген рәсімдерін және Үкімет басшылығының жобасына үнемі қатысуды (мақсаттарға қол жеткізу үшін жеке жауапкершілік), ұлттық жобаларға қатысушылардың өзара іс-қимылының электрондық форматын көздейтін басқарудың арнайы жүйесінің болуы болып табылатынын атап көрсетеді [12].

ҚР Ұлттық экономика министрінің 2021 жылғы 11 тамыздағы бірлескен № 79 бұйрығына және ҚР Стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттігі төрағасының м.а. 2021 жылғы 12 тамыздағы № 1 «Ұлттық жобалардың кейбір мәселелері туралы» бұйрығына сәйкес ұлттық жоба - Қазақстан Республикасының ұлттық даму жоспарында, Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздік стратегиясында және елдің аумақтық даму жоспарында белгіленген жалпыұлттық басымдықтар мен стратегиялық көрсеткіштерге қол жеткізу үшін қажетті аса маңызды міндеттер мен жобаларды шешуге бағытталған іс-шаралар кешенін кешенді ведомствоаралық іске асыруды білдіреді. Ұлттық жоба міндеттерді белгіленген мерзімде шешу үшін өзара іс-қимылды және басым бюджеттік қаржыландыруды қамтамасыз етеді [13].

Бүгінгі таңда мақсаты республикада ШОБ-ті қолдау болып табылатын құжаттардың бірі - 2025 жылға дейінгі кәсіпкерлікті дамытудың ұлттық жобасы, онда халықтың кәсіпкерлік белсенділігін ынталандыру бойынша шаралар кешені қамтылған. Ұлттық жоба 4 негізгі бағыт бойынша 10 тапсырманы қамтиды:

- кәсіпкерлік белсенділікті арттыру;
- кәсіпкерлердің өсуін жеделдету;
- жаңа тауашалардың қалыптасуы;

- бәсекелестікті кешенді дамыту.

Ұлттық жоба, сондай-ақ шағын және орта бизнесті мемлекеттік қолдаудың ерте шаралары халықтың кәсіпкерлік белсенділігін арттыруға, соның салдарынан жұмыссыздықты азайтуға, жаңа тауашалар құруға, бәсекелестікті дамытуға бағытталғанын атап өткен жөн. Сонымен қатар, ұлттық жобаларды әзірлеу және қабылдау арқылы мемлекеттік жоспарлау тәсілі бұрынғы мемлекеттік бағдарламалардан айтарлықтай ерекшеленеді. Ұлттық жобалар неғұрлым жинақы, бұрын қабылданған шараларды жүзеге асырудағы кемшіліктерді ескере отырып түзетулер енгізілді және басым бюджеттік қаржыландыруға ие.

Мысалы, әрбір міндет стратегиялық көрсеткіштерге, Мемлекеттік жоспарлау жүйесінің жоғары тұрған құжаттарының көрсеткіштеріне, оның ішінде орнықты даму мақсаттарына сәйкес жазылады. Әрбір санаттағы адамдар үшін тиісті қажеттіліктерді ескере отырып, іс-шаралар кешені әзірленген, онда іс-шаралардың әлеуметтік бағдары көрсетіледі. Барлық бағыттар, міндеттер мен көрсеткіштер нақты баяндалады, бұл ретте барлық көзделген сандық мәндер мен іске асыруға жауапты лауазымды адамдар көрсетіледі [14].

Сөйтіп, кәсіпкерлікті зерттеген классиктер де, замандас ғалымдар да бірауыздан кәсіпкерлік экономика дамуының маңызды факторы болып табылады деген пікірде. Сонымен қатар, зерттеушілердің пікірінше, кәсіпкерліктің маңызды факторы тәуекел болып табылады.

ШОБ-ты мемлекеттік қолдаудың оң немесе теріс әсері туралы зерттеушілердің біржақты пікірі жоқ екенін атап өткен жөн. Әр елде бизнесті дамыту үшін жеке жағдайлар бар, сондай-ақ мемлекеттік қолдау шаралары да әртүрлі. Алайда, ШОБ-тың ел экономикасының тұрақты дамуына қатысуының маңыздылығына бірде-бір ғалым дау айтпайды.

Сондай-ақ, Қазақстанда мемлекеттік жоспарлауға қолданылатын жаңа МЖЖ енгізуге байланысты қабылданған жобалық тәсіл азаматтар үшін де, экономика үшін де анағұрлым тиімді екенін атап өткен жөн. Кәсіпкерліктің тұрақты дамуын қамтамасыз етуге арналған ұлттық жоба әлеуметтік бағдарланған және алдыңғы мемлекеттік бағдарламалар шеңберінде іске қосылатын жобалармен байланысты. Жалпы, мемлекеттік жоспарлаудың жаңа тұжырымдамасы Қазақстанның табысты дамуына назар аудару үшін барлық тиісті құжаттар арасында нақты үйлестіруді қамтамасыз етуге арналған. Осыған байланысты өзара тәуелді тетіктер кешенін, процестер мен мемлекеттік жоспарлауға қатысушыларды қоса алғанда, мемлекеттік әл-ауқатты арттыруға бағытталған мемлекеттің саясаты елдің ұзақ мерзімді дамуын қамтамасыз етуге, экономикалық белсенді, бастамашыл халықты ынталандыруға мүмкіндік береді, бұл тұрақты экономикалық өсімнің драйвері болып табылатын кәсіпкерлікті жеделдетуге әкеледі деп күтілуде.

## Зерттеу әдістері

Магистрлік жобаны жазу кезінде статистикалық, сандық және сапалық әдістер, қолданыстағы заңнаманың мазмұнын талдау, стратегиялық және бағдарламалық құжаттар, олар бойынша есептер және зерттеудің басқа да әдістері сияқты зерттеудің түрлі әдістері қолданылды.

Қолданбалы статистикалық әдіс зерттеу барысында алынған статистикалық деректерді талдау үшін қолданылды. Бұл деректер гистограммаларды, салыстырмалы кестелерді, т.б. талдау сияқты әдістерді қолдана отырып өңделді, сондай-ақ, тіркелген, белсенді шаруашылық жүргізуші субъектілердің саны, т.б. сияқты статистикалық көрсеткіштер сандық тұрғыдан талданды.

Бұдан басқа, ШК-тің тіркелген субъектілерінің саны, ШК-тің белсенді субъектілерінің саны мен серпінінде мемлекеттік қолдау шараларын алған ШК субъектілерінің саны арасында салыстырмалы талдау жүргізілген. Салыстыру әдісі осы саладағы үрдістерді анықтауға мүмкіндік жасады.

Экономикалық процестерді білдіретін статистикалық көрсеткіштер көптеген себептер мен факторларға байланысты. Олар әлеуметтік құбылыстар арасындағы байланыстарды бейнелейтін белгілі бір тәуелділікпен байланысып, практикалық маңызы зор.

Экономикалық жұмыстарда қолданылатын әдістерді жетілдіру мақсатында зерттеудің экономикалық-математикалық әдістері жиі қолданылады, бұл көптеген факторларды ескеруге мүмкіндік береді. Сонымен бірге математикалық әдістерді қолдана отырып, экономикалық зерттеулердің негізгі ерекшелігі процестер мен құбылыстарды модельдеу болып табылады. Экономикалық процестерді модельдеу әдістерінің бірі мынадай міндеттерді шешуге арналған корреляция-регрессияны зерттеу әдісі болып табылады:

- белгілердің тәуелділігін анықтау;
- байланыс формасын таңдау және оның аналитикалық көрінісін табу;
- қосылудың жақындық дәрежесін өлшеу;
- теориялық деңгейлерді есептеу;
- алынған нәтижелерді талдау [15].

Алынған деректерді салыстырмалы талдау - зерттеу объектісінде белгілі бір сипаттамаларды анықтауды және оны осы параметрлер бойынша басқа объектілермен немесе өзімен салыстыруды қамтитын, бірақ, мысалы, әртүрлі уақыт кезеңдерінде талдаудың ең танымал және іргелі әдістерінің бірі.

Салыстыру нәтижесінде құбылыстарға ортақ нәрсені түсінуге және көруге болады және заңдылықты анықтауға немесе керісінше, ешқандай заңдылықтар жоқ екенін және бәрі ретсіз өзгеретінін білуге болады, бірақ бұл әлдеқайда сирек кездеседі.

Регрессия талдауы әр түрлі айнымалылар арасындағы қарым-қатынасты бағалау және бір айнымалының екіншісіне қалай әсер ететінін анықтау үшін қолданылды. Регрессиялық талдаудың міндеттеріне мыналар кіретіндіктен: белгілердің өзара байланысын анықтау; байланыс формасын белгілеу және оның аналитикалық өрнегін табу; байланыстың тығыздығы дәрежесін, сондай-ақ



байланыс теңдеуін (регрессияны) құру түріндегі байланыстың аналитикалық формасының көрінісін өлшеу үшін; осы теңдеудің негізінде теориялық деңгейлер, яғни алдағы кезеңге күтілетін, жоспарлы немесе болжамды көрсеткіштер есептеледі.

Зерттеу барысында кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдаудың тиімділік көрсеткіштеріне және көрсеткіштер арасындағы байланыстарға әсер ететін факторларды анықтау үшін R бағдарламасын пайдалана отырып, регрессиялық талдау жүргізілді.

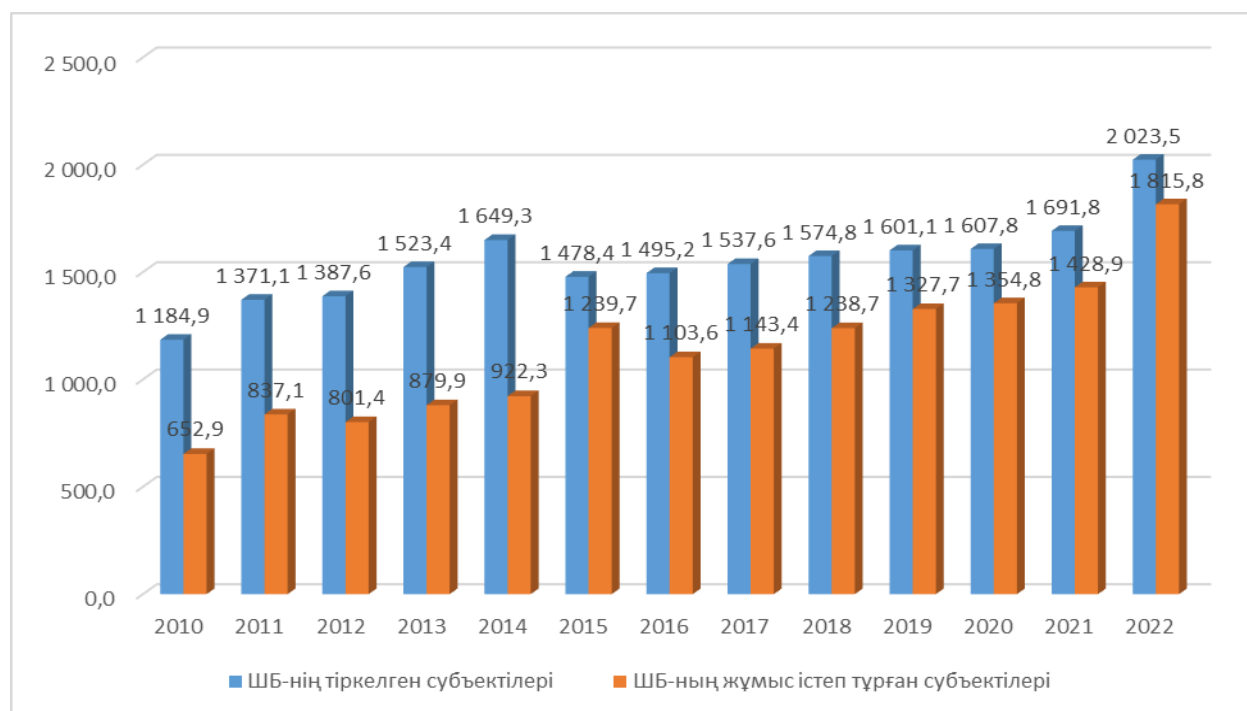
Талдау барысында «Даму» қоры» АҚ-ның «Бизнестің жол картасы 2020» бағдарламасы, «Бизнестің жол картасы 2025» бизнесті қолдау мен дамытудың мемлекеттік бағдарламасы және Ұлттық жоба шеңберінде мемлекеттік қолдау шараларын ұсыну қорытындылары туралы есептері, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының ресми сайтынан алынған ақпарат пайдаланылды.

## Зерттеу нәтижелері мен талдауы

### 1. Ағымдағы жағдайды талдау

Қазақстан Республикасы Кәсіпкерлік кодексінің 24-бабының 3-тармағына сәйкес кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыратын және белгілі бір шарттарға сай келетін жеке кәсіпкерлер де, заңды тұлғалар да шағын кәсіпкерлік субъектілері бола алады. Мұндай субъектілерде қызметкерлердің орташа жылдық саны 100 адамнан аспауға және орташа жылдық табысы заңнамада белгіленген айлық есептік көрсеткіштің үш жүз мың еселенген мөлшерінен аспауға тиіс.

2010 жылдан бастап 2022 жылға дейінгі кезеңде ҚР ҰСБ деректері бойынша 1-суретке сәйкес тіркелген шағын бизнес субъектілерінің саны 71%-ға өсті. Сонымен қатар, 2014 жылға дейін тіркелген шағын бизнес субъектілері санының тұрақты өсуі байқалды, 2015 жылдан кейін бұл сан 10,3%-ға азайды және одан әрі өсті. 2022 жылы тіркелген шағын бизнес субъектілерінің саны 19,6%-ға күрт өскенін атап өткен жөн. Сол сияқты ҚР ҰСБ-ның ақпараты бойынша ШБ белсенді субъектілері санының серпіні өсуде, ал 2016 жылдан бастап жұмыс істеп тұрған кәсіпорындардың өсімі оң тұрақты. Егер тіркелгендер санында шағын бизнестегі жұмыс істеп тұрған субъектілердің үлесіне жүгінетін болсақ, онда 2022 жылы (89,6%) 2010 жылмен салыстырғанда (55,1%) өсім 34,5%-ды құрады.



1-сурет – 2010-2022 жж. шағын кәсіпкерлік субъектілерінің тіркелген және жұмыс істеп тұрған субъектілері санының динамикасы, мың адам

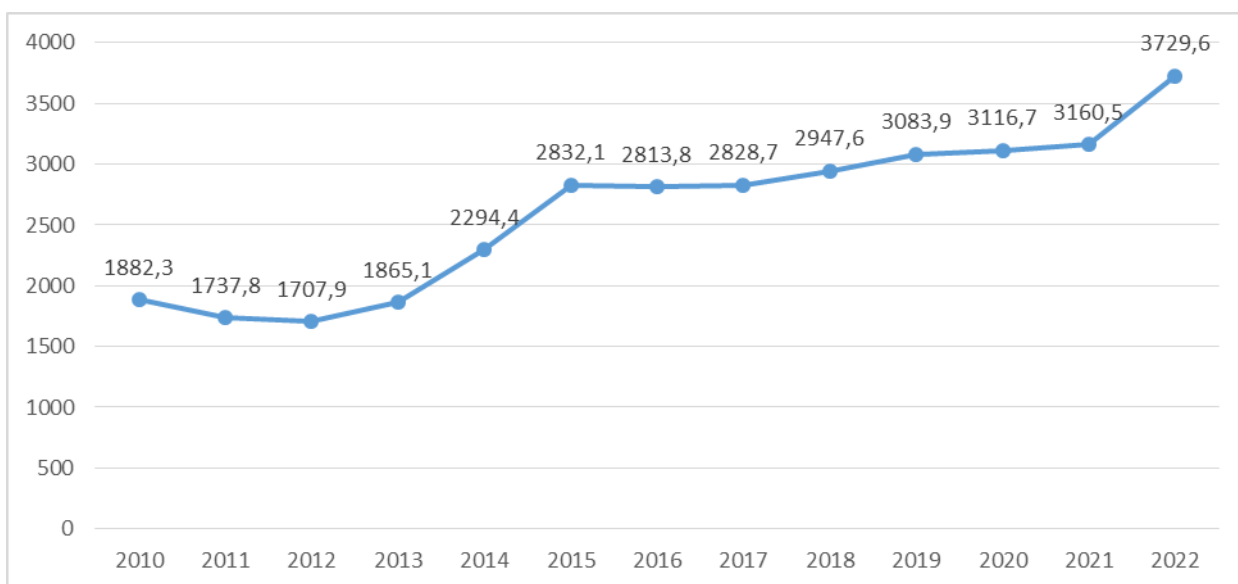
Ескертпе – [17] [18] [19] дереккөздер негізінде автомер құрастырылған

1-кесте – Өңірлер бөлінісінде шағын кәсіпкерліктің белсенді субъектілерінің саны, мың адам

Өңір	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Абай													49,6
Ақмола	26,3	32,6	31,7	34,7	36	46,1	40,4	41,6	44	45,3	46,4	48,4	54,7
Ақтөбе	23,6	35,6	35,7	38,9	41	50,1	47,8	50,1	54,3	59	61,7	65,9	82,5
Алматы қ.	92,2	113,4	99,9	95,4	96,1	117,2	107,8	109,7	115,5	122,2	123	129,5	116,4
Атырау	24,5	31	31,2	33,2	35,4	46,6	40,6	42,8	46,6	49,8	50,1	51,9	63
БҚО	20,1	27,6	27,9	30,2	31,3	39,5	36,1	37	40	42,7	42,9	44,2	52,9
Жамбыл	31,8	39,7	38,4	43,5	45,6	63,5	53,8	58,6	63,2	69,9	69,3	71,2	92,5
Жетісу													53,5
Қарағанды	44	55,9	56,3	149,9	67,2	85,7	79,2	79,1	83,9	88,1	90	95,1	92,9
Қостанай	33,4	42,3	41	93,7	45,8	60,1	47,6	48,1	50,9	52,4	52,4	54,7	61
Қызылорда	16	21,6	22,7	47,8	30,2	41,4	35,5	37,4	42,3	46,2	48,6	51	67,1
Маңғыстау	21,6	27,6	28,4	55,6	35,5	46,4	44	46,9	51	52,9	52,8	56,4	75,2
ОҚО	113,3	135,3	111,3	125,2	126,5	183,2	168,7	177,2					
Павлодар	24,7	31,3	30,2	33,4	35,2	44,2	40,5	41,2	43,7	45,4	45,7	46,6	52
СҚО	19,4	24,7	23,4	25,5	25,7	34,2	27,5	27,5	28,8	29,9	30,2	30,1	32,9
Түркістан									130,8	141,9	140,5	144,7	184,5
Ұлытау													17,4
ШҚО	58,9	75,2	72,3	77,4	79,6	98,5	86,9	79,8	87,5	88,8	90,3	95,8	61,4
Астана қ.	34,3	49	51,1	58	64,1	98,9	92,6	97	124,4	134,2	144,5	162,8	204
Алматы қ.	68,8	94,4	99,9	117,3	127	184,2	154,4	169,3	173,8	189,5	196,4	205,4	291,9
Шымкент қ.									57,9	69,3	69,7	75,2	110,3
Қазақстан Республикасы	652,9	837,2	801,4	1 059,70	922,2	1 239,80	1 103,40	1 143,30	1 238,60	1 327,50	1 354,50	1 428,90	1 815,80

Ескертпе – [20] дереккөз негізінде автормен құрастырылған

1-кестеден көрініп отырғандай, шағын кәсіпкерліктің жұмыс істейтін субъектілерінің ең көп саны Астана, Алматы қалаларында және Түркістан облысында орналасқан, демек, осы өңірлердегі халықтың кәсіпкерлік белсенділігі республика бойынша ең жоғары болып табылады.



2-сурет – Шағын кәсіпкерлік субъектілерінде жұмыспен қамтылғандар санының динамикасы, мың адам

Ескертпе – [21] дереккөз негізінде автормен құрастырылған

2-сурет 2010 жылдан бастап 2012 жылға дейінгі кезеңде шағын бизнесте жұмыспен қамтылғандар санының 2015 жылға дейін қарқынды өсе бастағанын көрсетеді. Содан кейін бір жыл ішінде біршама азайды, содан кейін тұрақты түрде ұлғаюын жалғастыруда. Жалпы, қарастырылып отырған кезеңде шағын бизнесте жұмыспен қамтылғандар саны 98,1%-ға өсті. Өңірлер бойынша шағын бизнесте жұмыспен қамтылғандардың ең көп саны Астана, Алматы қалаларына және Түркістан облысына тиесілі (2-кесте). Одан осы өңірлердегі кәсіпкерлер жұмыс орындарының ең көп санын құрайтыны келіп шығады.

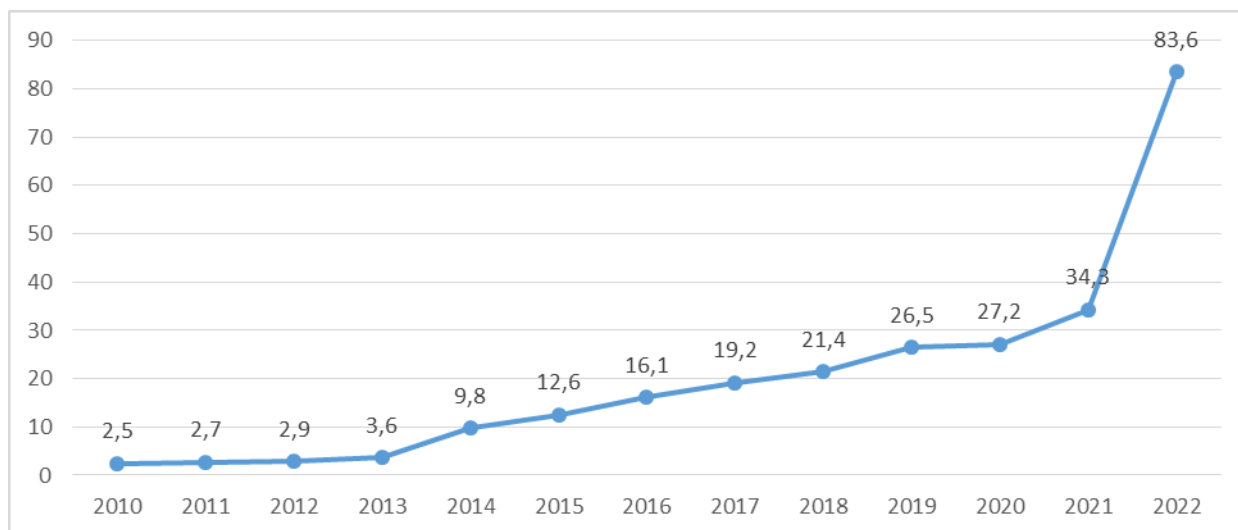
2010 жылдан бастап 2022 жылға дейінгі кезеңде ШБ өндірген өнім көлемі 33,4-есеге өсті (3-сурет). 2013-2014, 2018-2019 және 2020-2022 жылдары ШБ-тің өнім шығарудың қарқынды өсу кезеңдері болып табылады, 2017 жылы белсенді кәсіпкерлер санының азаюы өнім шығару көлеміне әсер етпегенін атап өткен жөн.

Жоғарыда айтылғандардан көрініп тұрғандай, қарастырылып отырған кезеңнің басындағы тұрақсыз динамикасына қарамастан, соңғы 7 жылда халықтың кәсіпкерлік белсенділігінің сапалы өсуі байқалады. Бұл ретте шағын кәсіпкерлік субъектілерінің саны және шағын кәсіпкерлік саласында жұмыс істейтіндер саны бойынша Астана және Алматы қалалары, сондай-ақ Түркістан облысы көшбасшылар болып табылады.

2-кесте. Өңірлер бойынша шағын кәсіпкерлік саласында жұмыспен қамтылғандар саны, мың адам

Өңір	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Абай													87
Ақмола	77,5	72,8	68,5	74,2	92,9	115,6	112,8	111,1	114,4	116,1	114,5	118	123,2
Ақтөбе	71	69,5	69,9	78	103,4	123,3	119,2	121,5	126,3	139,1	144,5	136,6	156,7
Алматы қ.	242,1	212,3	210,1	204,6	203,3	235,4	237,8	220	227,8	238,1	244,4	255,9	195,4
Атырау	51	55,2	52,5	59,7	81,9	113,9	106,6	107,7	114,4	122,9	122,3	118,8	126,7
БҚО	65,1	58,6	55,1	66,8	80,5	93,8	93,6	94,3	95,4	97,6	95,4	96,5	105,2
Жамбыл	99,7	99,1	90,6	97,4	104,9	118,4	109	112,7	112,4	120,5	119,8	117	134,3
Жетісу													91
Қарағанды	145,7	135	142,1	149,9	181,1	208,6	205,7	205	211	218,4	228,2	220,9	200,6
Қостанай	96,6	88,7	87,2	93,7	114,5	139	128,6	131	135,7	137,8	139,5	140,7	143,4
Қызылорда	40,4	37,3	45,3	47,8	61	76,5	71,8	76	83,1	86,2	88,6	95	106,5
Маңғыстау	54,1	46,8	47	55,6	76,4	98,9	96,4	100,9	108,8	109,1	113,8	115,5	131,2
ОҚО	269,6	249,6	225,1	223	253,8	305,6	302,6	307					
Павлодар	92,8	80,8	77,1	83,7	102,3	118,2	117,9	116	117,6	120,5	116,6	117,8	118,1
СҚО	66,6	57,7	58,8	60,2	71,3	84,4	82	82,6	85,3	88,9	87,3	86,4	87,7
Түркістан									196,6	208,6	208,5	213,7	240,4
Ұлытау													26,5
ШҚО	179,1	162,8	163,6	167,8	187	210,5	209,2	202,8	207,1	208,8	212,8	211,9	134,2
Астана қ.	97	98,9	109,2	134,8	207,4	261,2	295,3	298,7	345,8	356,8	369,2	383,7	426,5
Алматы қ.	234	212,8	205,8	268	372,9	528,8	525,4	541,3	538,4	574,5	562,3	578,8	720,6
Шымкент қ.									127,6	140,1	149	153,5	177,5
Қазақстан Республикасы	1 882,30	1 737,90	1 707,90	1 865,20	2 294,60	2 832,10	2 813,90	2 828,60	2 947,70	3 084	3 116,70	3 160,70	3 532,70

Ескертпе 1. [22] дереккөз негізінде автормен құрастырылған 2. 2022 жылғы деректер 01.10.2022 жылғы жағдайы бойынша



3-сурет – Шағын кәсіпкерлік субъектілерінің өнім шығару көлемінің динамикасы, млрд. теңге  
Ескертпе – [17] дереккөз негізінде автормен құрастырылған

## 2. Кәсіпкерлікті қолдаудың мемлекеттік бағдарламалары

Жоғарыда айтылғандай, Қазақстанда елдің ұзақ мерзімді және орта мерзімді кезеңдерге дамуын қамтамасыз ететін қағидаттарды, құжаттарды, процестерді және қатысушыларды қамтитын мемлекеттік жоспарлаудың жаңа жүйесі жұмыс істейді.

Сондай-ақ, жаңа МЖЖ мемлекеттік-жекеменшік әріптестікті дамытуға, мемлекеттік бағдарламалардың іске асырылуына бақылауды күшейтуге және олардың тиімділігі мен тиімділігін қамтамасыз етуге баса назар аударады. Жаңа МЖЖ қойған маңызды міндеттердің бірі - халықтың өмір сүру деңгейін арттыру және республика экономикасын дамыту болып табылады. Мемлекеттік басқарудың жаңа қағидаттарының негізгісі - адамға бағдарлану болып табылатыны атап өтілді. Бұл мемлекеттік органдар мен ұйымдардың шешімдер қабылдау және бағдарламалар мен жобаларды іске асыру кезінде азаматтардың мүдделері мен қажеттіліктерін бірінші орынға қоюы тиіс дегенді білдіреді.[23]

МЖЖ-ның сабақтастығы және дәйектілігі қағидатына сәйкес мемлекеттік бағдарламалар Ұлттық жобаларға айналдырылды. Келесі бағдарламалар «Нәтижелі жұмыспен қамтуды және жаппай кәсіпкерлікті дамытудың 2017 - 2021 жылдарға арналған «Еңбек» мемлекеттік бағдарламасы», Басым жобаларға кредит беру және қаржылық лизинг тетігі (Қарапайым заттар экономикасы) және «Бизнестің жол картасы - 2025» бизнесті қолдау мен дамытудың мемлекеттік бағдарламасы («Бизнестің жол картасы-2020» бағдарламасы) Кәсіпкерлікті дамытудың 2021-2025 жылға арналған ұлттық жобасы болып қайта құрылды.[24], [25], [26], [27], [28]

3-кесте – Нысаналы индикаторлар бойынша салыстыру кестесі

Нысаналы индикаторлар	Еңбек мемлекеттік бағдарламасы	ҚЗЭ	БЖК - 2025	Ұлттық жоба
Жұмыссыздық деңгейі	4,8%-дан артық емес		-	-
Негізгі, орта, жалпы және бастауыш білімі бар жұмыс күшінің үлесі	20%-дан артық емес		-	-
Жұмыспен қамтылған халықтың басқа санаттарында өнімсіз жұмыспен қамтылғандардың үлесі	9%-дан артық емес		-	-
Белсенді шағын және орта бизнес субъектілерінің өсуі	10%		-	-
ШОБ үлесін ЖІӨ-ге жеткізу	-		33,8%- дан кем емес	35%
Бекітілген тауар топтары бойынша импорт үлесінің азаюы		2021 жылмен салыстырғанда 15%		
Қарапайым заттар экономикасының өнім шығару көлемінің өсуі		2018 жылғы деңгеймен салыстырғанда 20%-ға		
Бағдарламаға қатысушылардан түсетін салық түсімдерінің ұлғаюы	-		2017 жылғы деңгейден 2 есеге жоғары	-
Бағдарламаға қатысушылардың жаңа жұмыс орындарын құруы	-		30 мың	-
ЖІӨ құрылымында өндеуші өнеркәсіптің үлесін жеткізу	-		13,4%- дан кем емес	-
Экономикадағы орта бизнестің үлесін жеткізу	-		13,7%- дан кем емес	-
ЖІӨ-де туризм көлемінің өсуі	-		-	35%
Экономикадағы мемлекет үлесінің азаюы	-		-	14%
Жұмыс орындарын құру	-		-	995,3 мың, оның ішінде: тұрақты – 335,1 мың, уақытша – 660,2 мың
Азаматтарды тұрақты жұмыс орындарына жұмысқа орналастыру	-		-	1,7 млн. адам
Халықты жұмыспен қамтуға жәрдемдесудің белсенді шараларымен қамту	-		-	3,5 млн. адам
Табысы ең төменгі күнкөріс деңгейінен төмен ауыл халқының үлесін төмендету	-		-	6,50%

Ескертпе – Бағдарламалық құжаттар негізінде автормен құрастырылған

Егер нысаналы индикаторларды осы бағдарламалық құжаттарға сәйкес салыстыратын болсақ, онда Ұлттық жоба жұмыспен қамту және кәсіпкерлік бойынша көрсеткіштерді біріктіреді. Сонымен қатар, Ұлттық жобада ЖІӨ-дегі ШОБ үлесі 35%-ға дейін ұлғайтылды. (3-кесте)

Қаржыландыру көлемі айтарлықтай ұлғайғанын атап өткен жөн. Егер Еңбек мемлекеттік бағдарламасына 593,8 млрд.теңге жұмсалса, ҚЗЭ-на - 1000 млрд. теңге, БЖК-2025 бюджеті 457,4 млрд. теңге қарастырылған, ал Ұлттық жоба 8 455,3 млрд. теңге шығыстарды қарастырады. (4-кесте).

4-кесте – Қаржыландыру көздері мен сомасы бойынша салыстырмалы кесте, млрд.тг.

Кезең	Еңбек мемлекеттік бағдарламасы				ҚЗЭ	«Бизнестің жол картасы - 2025» бағдарламасы		Ұлттық жоба			
	РБ	ЖБ	Ұлттық қор	Қазақстан Республикасы Үкіметінің резерві		ҰБ	РБ	ЖБ	РБ	ЖБ	БТФ
2017	40,3	45									
2018	66,4	45,3									
2019	86,3	45,5	49,2								
2020	132,7			3		87,6	39,5				
2021	80					50,3	39,5	270,7	62,3	939,2	
2022						47,4	39,5	119,7	53,6	1 197,10	
2023						41	39,5	187,8	3,1	1 429,10	
2024						33,6	39,5	229,5	3,2	1 731,20	
2025								223,1	2,6	2 003,10	
Барлығы	405,8	135,8	49,2	3	1 000	259,9	198	1030,9	124,7	7 299,80	

Ескертпе – Бағдарламалық құжаттар бойынша автормен құрастырылған

БЖК-2025 және Ұлттық жоба шеңберінде кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау шараларының тиімділігін бағалауға жоспарланған көрсеткіштерді және 2022 жылға арналған нақты нәтижені салыстырайық. 5-кестеден көрініп тұрғандай, екі бағдарламалық құжат бойынша да «ШОБ үлесін ЖІӨ-ге жеткізу» нысаналы индикаторына қол жеткізілді. Өндеуші өнеркәсіптің ЖІӨ-дегі үлесі жоспарланғаннан 0,3%-ға артық. Сонымен қатар, экономикадағы орта бизнестің үлесі және ЖІӨ-де туризмнің көлемі көрсеткіштері бойынша жоспарланған мәнге дейін қол жеткізілмеді (5-кесте).

5-кесте – Нысаналы индикаторларға қол жеткізу бойынша салыстырмалы кесте

Кәсіпкерлікті қолдаудың нысаналы индикаторлары	«Бизнестің жол картасы - 2025» бағдарламасы			Ұлттық жоба		
	2022 жылға арналған жоспар	2022 жыл фактісі	ауытқу	2022 жылға арналған жоспар	2022 жыл фактісі	ауытқу
ЖІӨ-дегі ШОБ үлесін кем дегенде жеткізу	31,30%	36,50%	5,20%	33,00%	36,50%	1,50%
Өндеуші өнеркәсіптің ЖІӨ құрылымындағы үлесін кем емес көлемде жеткізу	13,00%	13,30%	0,30%			
Экономикадағы орта бизнестің үлесін кем дегенде жеткізу	11,20%	6,20%	-5,00%	15,00%	6,20%	-8,80%
ЖІӨ-дегі туризм көлемі				4,5 трлн. тг.	0,9 трлн. тг.	- 3.6 трлн.тг

Ескертпе – [29], [30] дереккөздер негізінде автормен құрастырылған



### 3. «Бизнестің жол картасы 2020» бағдарламасы, «Бизнестің жол картасы-2025» бизнесті қолдау мен дамытудың мемлекеттік бағдарламасы және Кәсіпкерлікті дамытудың 2021-2025 жылға арналған ұлттық жобасы шеңберінде мемлекеттік қолдау шаралары

Қазақстандағы әлеуметтік-экономикалық саясат халықтың кәсіпкерлік белсенділігін ынталандыру жөніндегі шаралар кешені түрінде мемлекеттік қолдау арқылы жүзеге асырылады, мысалы, БЖК-2020, БЖК-2025 және қолданыстағы Ұлттық жоба.

«Даму» қорының мәліметтері бойынша 2010 жылдан бастап 2022 жылға дейінгі кезеңде БЖК-2020, БЖК-2025 және Ұлттық жоба аясында 136 416 жобаға қолдау көрсетілді. Оның ішінде: жалпы сомасы 5 474 млрд. теңге болатын несиелер сомасына 85 626 жоба субсидияланды, 1 122 млрд. теңге көлемінде 50 790 жоба кепілдендірілді. Қолдау көрсетілетін жобалар туралы толығырақ ақпарат 6 және 7-кестелерде келтірілген.

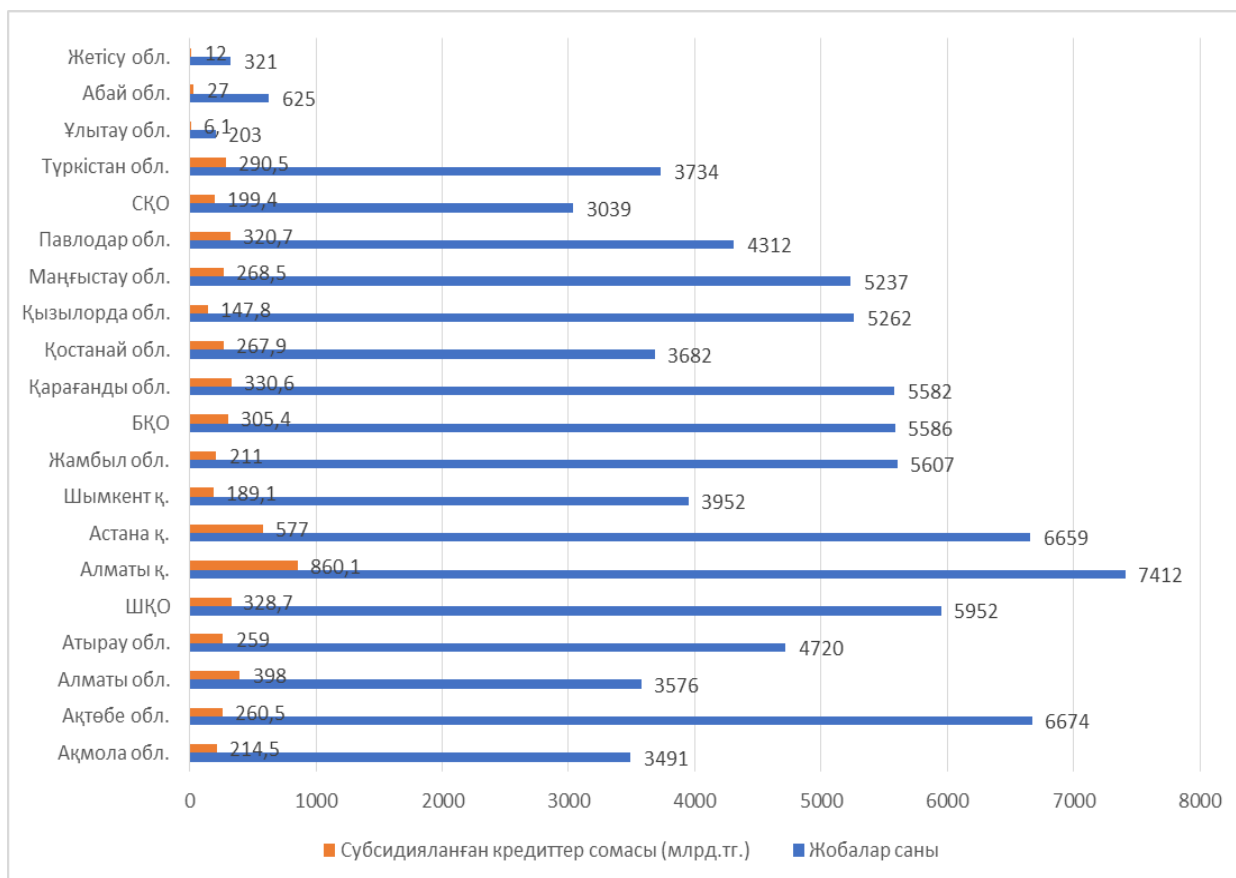
#### 6-кесте – Субсидия алған жобалар

Мемлекеттік қолдау құралы	Қол қойылған жобалар	Қол қойылған жобалардың жалпы сомасы, млрд. теңге.	Төленген субсидиялар сомасы, млрд. теңге.
Субсидиялар көлемі	85 626	5 474	533,2
Ескертпе – [31] дереккөз негізінде автормен құрастырылған			

#### 7-кесте – Кепілдіктер алған жобалар

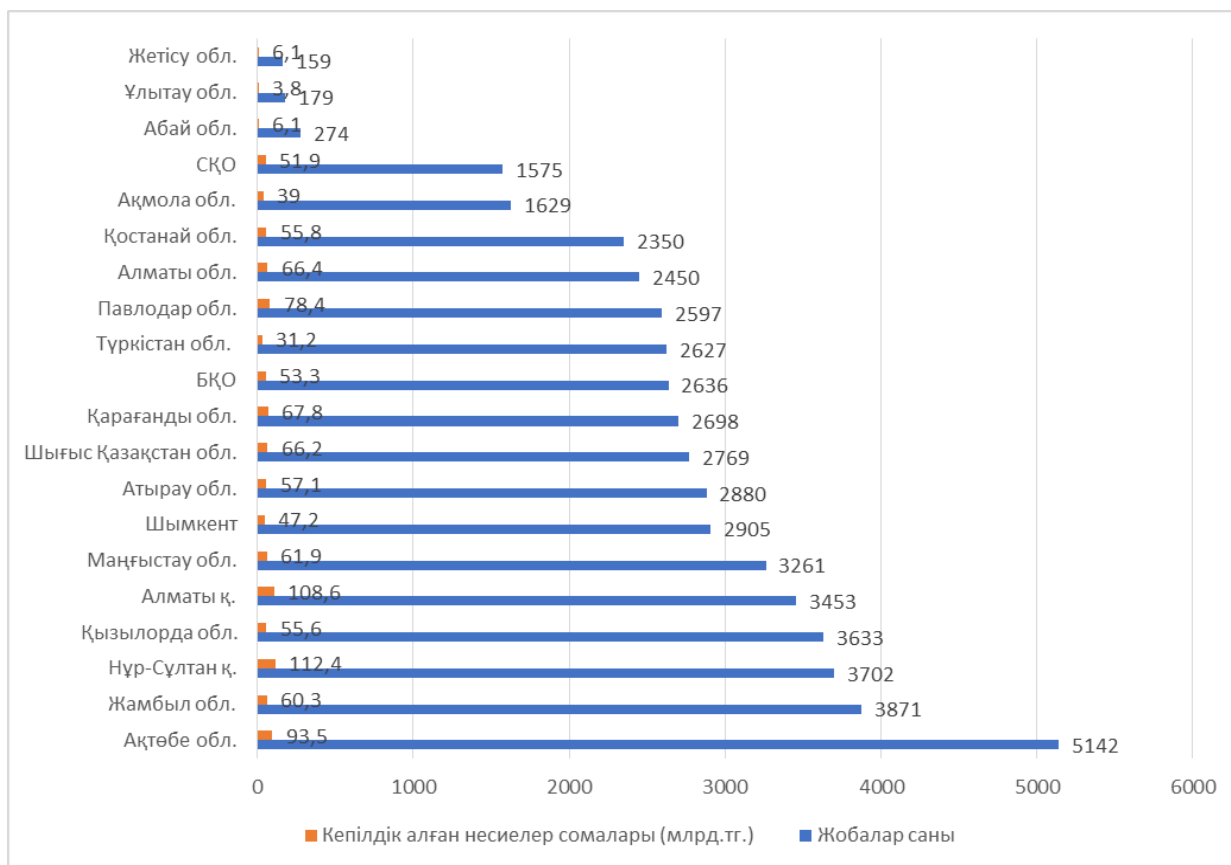
Мемлекеттік қолдау құралы	Бекітілген жобалар	Қол қойылған кепілдік шарттар	Несиелердің жалпы сомасы, млрд. теңге	Кепілдіктер сомасы, млрд. теңге.
Кепілдік беру	50 851	50 790	1 122	528
Ескертпе – [31] дереккөз негізінде автормен құрастырылған				

Қолдау көрсетілген жобалар саны бойынша Астана және Алматы, Ақтөбе және Жамбыл облыстары көшбасшылар болып табылатынын атап өткен жөн. Субсидияланған және кепілдендірілген несиелер көлемі бойынша алғашқылардың бірі болып Астана, Алматы, Ақтөбе және Алматы облыстары кіреді. Егер жаңадан құрылған өңірлердің көрсеткіштерін ескермесек, ең аз қолдау көрсетілетін жобалар Ақмола, Алматы және Солтүстік Қазақстан облыстарында жүзеге асырылады. Несиелер сомасы бойынша ең аз көрсеткіштерге Солтүстік Қазақстан, Қызылорда облыстары және Шымкент қаласы ие. Өнеркәсіп салаларынан ең көп көтерме және бөлшек сауда; автомобильдер мен мотоциклдерді жөндеу саласы қолдауға ие; өңдеу өнеркәсібі несиелер сомасы бойынша көш бастап келеді. «Мемлекеттік басқару және қорғаныс» саласында қолдау көрсетілетін жобалардың ең аз саны; «Міндетті әлеуметтік қамсыздандыру», тұрмыстық қызмет салаларында несиелердің ең аз сомасы. Толығырақ ақпарат 4, 5-суреттерде және 8, 9-кестелерде келтірілген.



4-сурет – Облыстар бойынша субсидия алған жобалар

Ескертпе – [31] дереккөз негізінде автормен құрастырған



5-сурет – Өңірлер бойынша кепілдіктер алған жобалар

Ескертпе – [31] дереккөз негізінде автормен құрастырған

## 8-кесте – Салалар бойынша субсидия алған жобалар

Сала	Жобалар саны	Субсидияланған кредиттер сомасы (млрд. теңге)	Қолдау көрсетілетін жобалар санындағы саланың үлесі, %	Субсидияланатын кредиттер көлеміндегі саланың үлесі, %
А-Ауыл, орман және балық шаруашылығы	3680	210,2	4,3	3,8
В-Тау-кен өнеркәсібі және карьер әзірлеу	323	68,2	0,4	1,2
С-Өңдеу өнеркәсібі	10279	1609,4	12	29,4
Д-Электр энергиясымен, газбен, бумен, ыстық сумен жабдықтау және ауа баптау	116	232,4	0,1	4,2
Е-Сумен жабдықтау; қалдықтарды жинау, өңдеу және көму, қоршаған ортаның ластануын жою жөніндегі іс-шаралар	283	32,5	0,3	0,6
Ғ-Құрылыс	2173	108,3	2,5	2
Г-Көтерме және бөлшек сауда; Автомобильдер мен мотоциклдерді жөндеу	30934	720	36,1	13,2
Н-Көлік және қоймалау	10808	785	12,6	14,3
І-Тұру және тамақтану бойынша қызметтер көрсету	5274	377	6,2	6,9
Ж-Ақпарат және байланыс	527	43,6	0,6	0,8
Л-Жылжымайтын мүлікпен жасалатын операциялар	7349	623,3	8,6	11,4
М-Кәсіптік, ғылыми-техникалық қызмет	1002	34,3	1,2	0,6
Н-Әкімшілік және қосалқы қызметтер	2394	91	2,8	1,7
О-Мемлекеттік басқару және қорғаныс; Міндетті әлеуметтік қамсыздандыру	3	0,2	0	0
Р-Білім беру	2186	139,6	2,6	2,6
Q-Денсаулық сақтау және әлеуметтік қызметтер	2272	190,2	2,7	3,5
Р-Өнер, ойын-сауық және демалыс	1057	146,1	1,2	2,7
С-Қызметтердің басқа түрлерін көрсету	4952	61,2	5,8	1,1
Үй жұмысшылары жұмыс істейтін үй шаруашылықтарының қызметі; үй шаруашылықтарының өз тұтынуы үшін тауарлар мен көрсетілетін қызметтерді өндіру саласындағы қызметі	8	0,1	0	0
Қаржы және сақтандыру қызметі	16	1,2	0	0
Барлығы	85636	5473,8	100	100

Ескертпе – [32] дереккөз негізінде автормен құрастырылған

9-кесте – Салалар бөлінісінде кепілдік алған жобалар

Сала	Жобалар саны	Кепілдендірілген кредиттер сомасы (млрд. теңге)	Қолдау көрсетілетін жобалар санындағы саланың үлесі, %	Кепілдендірілген кредиттер көлеміндегі саланың үлесі, %
А-Ауыл, орман және балық шаруашылығы	1 205	16,40	5,85	4,62
В- Тау-кен өнеркәсібі және карьер әзірлеу	27	3,10	0,13	0,87
С-Өңдеу өнеркәсібі	2 435	90,50	11,81	25,51
Д- Электр энергиясымен, газбен, бумен, ыстық сумен және бапталған ауамен жабдықтау	6	1	0,03	0,28
Е-Сумен жабдықтау; қалдықтарды жинау, өңдеу және көму, қоршаған ортаның ластануын жою жөніндегі іс-шаралар	58	1,50	0,28	0,42
Ғ-Құрылыс	653	12,20	3,17	3,44
Г-Көтерме және бөлшек сауда; Автомобильдер мен мотоциклдерді жөндеу	8 050	67,90	39,06	19,14
Н-Көлік және қоймалау	2 461	46,80	11,94	13,19
І-орналастыру және тамақтандыру бойынша көрсетілетін қызметтер	869	21,20	4,22	5,98
Ж-Ақпарат және байланыс	156	2,80	0,76	0,79
К-Қаржы және сақтандыру қызметі	2	0,01	0,01	0,00
Л-Жылжымайтын мүлікпен жасалатын операциялар	740	12,90	3,59	3,64
М-Кәсіптік, ғылыми-техникалық қызмет	262	3,80	1,27	1,07
Н-Әкімшілік және қосалқы қызметтер	757	10,90	3,67	3,07
О-Мемлекеттік басқару және қорғаныс; Міндетті әлеуметтік қамсыздандыру	2	0,10	0,01	0,03
Р-Образование	447	18,70	2,17	5,27
Q-Денсаулық сақтау және әлеуметтік қызметтер	369	23,10	1,79	6,51
Р-Өнер, ойын-сауық және демалыс	230	7,70	1,12	2,17
С-Қызметтердің басқа түрлерін көрсету				
Үй жұмысшылары жұмыс істейтін үй шаруашылықтарының қызметі; үй шаруашылықтарының өз тұтынуы үшін тауарлар мен көрсетілетін қызметтерді өндіру саласындағы қызметі	1 880	14,10	9,12	3,98
Барлығы	1	0,01	0,01	0,002

Ескертпе – [33] дереккөз негізінде автормен құрастырылған

Сондай-ақ, қарастырылып отырған кезеңде 536 кәсіпорын (721 жоба) бір миллиард теңгеден асатын несиеленген несиелерді алатын атап өткен жөн. Жалпы сомасы 2 106,3 млрд. теңге, бұл субсидияланған және кепілдендірілген несиелердің жалпы сомасының 32%-ын, қолдау көрсетілетін жобалардың жалпы санының және БЖК-2020, БЖК-2025 және Ұлттық жоба шеңберінде мемлекеттік қолдау шараларын алған кәсіпкерлік субъектілерінің жалпы санының 0,5%-ын құрайды.

2010-2022 жылдары БЖК-2020, БЖК-2025 және Ұлттық жоба шеңберінде мемлекеттік қолдау шаралары 136 416 жобаны қамтыды, оған 98 711 кәсіпкерлік субъектісі қатысқанын айта кету қажет.

10-кесте – Тіркелген субъектілер мен мемлекеттік бағдарламаларға қатысушылардың саны бойынша салыстырмалы кесте

Кезең	Тіркелген заңды тұлғалар және жеке кәсіпкерлік субъектілері	Мемлекеттік бағдарламаларға қатысушылардың саны	Меншікті ауырлық күші (%)
2010	873 462	19	0,002
2011	1 073 998	603	0,05
2012	1 056 400	1 359	0,1
2013	1 157 826	1 243	0,1
2014	1 201 289	1 624	0,1
2015	1 424 290	1 531	0,1
2016	1 297 855	2 645	0,2
2017	1 347 311	2 961	0,2
2018	1 441 157	2 204	0,1
2019	1 516 064	3 230	0,2
2020	1 536 608	14 531	0,9
2021	1 610 888	37 921	2,3
2022	1 982 494	41 650	2,1

Ескертпе – [18] [32] [33] дереккөз негізінде автор құрастырған

10-кестеден көрініп тұрғандай, шын мәнінде, несиелердің субсидиялары мен кепілдігін кәсіпорындардың аз саны алды. Тек қарастырылып отырған кезеңнің соңғы 3 жылында ғана мемлекеттік қолдау алған субъектілердің саны артып, тіркелген кәсіпорындардың жалпы санының 2%-ына жетті. Егер егжей-тегжейлі қарастыратын болсақ, онда 2020 - 2022 жылдардың деректері бойынша қатысушылар санының өсуі – Covid-19 пандемиясына байланысты карантиндік шаралар уақытында зардап шеккен кәсіпкерлік субъектілеріне, сонымен қатар Ұлттық жоба және портфельді субсидиялау шеңберінде қолдау шараларын ұсынуға байланысты орын алды (11-кесте).

Сондай-ақ, несиелерге кепілдік алған субъектілер санының өсуі байқалады. 12-кестеден көріп отырғанымыздай, 2021 жылы өсім 2020 жылмен салыстырғанда - 2,7-есе, келесі жылы кепілдік алған субъектілер санының өсуі 16,1%-ды құрады.

Жоғарыда айтылғаннан, кәсіпкерлік субъектілерінің аздаған бөлігі мемлекеттік қолдау шараларымен қамтылғаны келіп шығады. Орта есеппен 1 субъектінің үлесіне 1,5 субсидиялау шарты және 97,1 млн. теңге, кепілдік беру туралы 1,2 келісім және 26,5 млн. теңге тиесілі. Сонымен қатар, қолдау көрсетілетін жобалардың ең көп саны және несиелерінің ең көп көлемі Астана, Алматы және Ақтөбе облыстары кәсіпкерлерінде. Ал шағын және орта бизнесті дамытуға жәрдемдесу жөніндегі мемлекеттік бағдарламалардың негізгі міндеттері мыналар болып табылады:

- ауылдық елді мекендердегі, шағын қалалардағы және моноқалалардағы кәсіпкерлерді қаржыландыруға қол жетімділікті арттыру;
- ауылдық елді мекендердегі, шағын қалалардағы және моноқалалардағы кәсіпкерлердің өндірістік әлеуетін арттыру;
- ауылдық елді мекендерде, шағын қалаларда және моноқалаларда кәсіпкерлердің бизнес-бастамаларын кеңейту. [25]

Бұл жағдайда елорда мен қаржы орталығы көш бастап тұр.

Айта кетейік, жобалардың басым бөлігі көтерме және бөлшек сауда, автомобильдер мен мотоциклдерді жөндеу саласында қолдауға ие. Сонымен қатар, өндіріс көлемінің өсуі және жалпы ішкі өнімдегі өңдеу өнеркәсібінің үлесі БЖК-2020 және БЖК-2025 мақсаттарының қатарына кіреді. Сонымен қатар, субсидияланған және кепілдендірілген несиелердің жалпы көлемінің үштен бір бөлігі қаралып отырған мемлекеттік бағдарламалар аясында мемлекеттік қолдау шараларымен қамтылған субъектілердің жалпы санының 0,5%-ын алды.

#### 11-кесте – 2020 – 2022 жылдар аралығындағы кезеңде субсидиялар көлемі

Бағыт	Қатысушылар саны			Жобалар саны			Жобаның нормативтік сомасы (млрд. теңге)		
	2020	2021	2022	2020	2021	2022	2020	2021	2022
«БЖК -2025» МБ-ның 1-бағыты	608			714			32,5		
«БЖК -2025» МБ-ның 2-бағыты	2 493	6 114	735	2 940	7 269	786	363,5	735	129,5
«БЖК -2025» МБ-ның 3-бағыты	9			11			3,9		
Портфельді субсидиялау	2 065	13 078	17 683	2 143	13 717	18 552	11,6	77,2	132,5
Ұлттық жоба			4 251			4 970			469,9
Экономиканың зардап шеккен салалары – 1-ші	3 644	236		8 454	467		427	31,9	
Экономиканың зардап шеккен салалары - 2 толқын		1 137			3 118			101	
Экономиканың зардап шеккен салалары – 3 толқын		2 408			7 398			271,2	
Барлығы	8 819	22 973	22 669	14 262	31 969	24 308	838,5	1 216,3	731,9

Ескертпе – [31] дереккөз негізінде автор құрастырған

#### 12-кесте – 2020 - 2022 жылдары несиелерді кепілдендіру

Көрсеткіш	2020	2021	2022
Жобалар саны	6 798	16 804	20 610
Субъектілер саны	6 124	16 636	19 322
Несие сомасы	214,9	299,7	354,6

Ескертпе – [31] дереккөз негізінде автор құрастырған

Бұдан басқа, зерттеу барысында 2010-2021 жылдар аралығында 4  
110 субсидиялау шартын жасаған 813 субъектіге субсидия төлеуді тоқтатқаны  
туралы ақпарат алынды. Субсидиялауды тоқтата тұрудың жиі кездесетін себебі  
- жобаның және/немесе кәсіпкердің бағдарлама шарттарына және (немесе)  
уәкілетті органның шешіміне сәйкес келмеуі (21%), кейіннен субсидияланатын  
несиені мақсатсыз пайдалану (14,4%) және кәсіпкерлердің жұмыс орындарының  
орташа жылдық санын сақтау/ұлғайту жөніндегі міндеттемелерін орындамау  
(5,1%).

Сонымен қатар, 482 шарт бойынша 86 субъектке субсидия төлеу қайта  
жандандырылды, бұл субъектілер санының 11%-ын және шарттар санының  
11,7%-ын құрайды.

Осылайша, мақұлданған жобалардың жалпы санының 6,7%-ы тиімсіз  
субсидияланады.

Сондай-ақ, 300 кепілдендірілген несиелік келісім бойынша 240  
кәсіпорын жалпы сомасы 3 млрд. теңгеге несиелер бойынша міндеттемелер  
орындалмағанын атап өткен жөн. Сонымен қатар, 167 субъектпен  
жалпы сомасы 5,8 млрд. теңге 186 келісімшарт бойынша қарыз қаражатын  
мақсатсыз пайдалану фактілері анықталды. Бұл ретте 4,7 млрд.  
теңге сомасына 131 келісімшарт бойынша кепілдіктер жойылды; 55  
келісімшарт бойынша кепілдендірілген сома 1,1 млрд. теңгеден 0,2  
млрд. теңгеге түзетілді.

Осыдан келіп, кепілдендірілген несие алған жобалардың 1,6%-ына тиімсіз  
қолдау көрсетілді.

Сондай-ақ, зерттеу барысында ҚР СЖЖРА деректеріне сәйкес, 2010  
- 2020 жылдар аралығында БЖК-2020 және БЖК-2025 бағдарламаларына жыл  
сайын 1 672-ден 3 793-ке дейін кәсіпкерлік субъектілері қатысты.  
Қатысушылардың ең көп саны 2017 жылы, ең аз саны - 2011 жылы болды. Бұл  
кәсіпорындардағы қызметкерлердің саны 219 410 -дан 362 023 адамға дейін, орта  
есеппен алғанда бір субъектке 108 қызметкер келеді. Бір қатысушыға орташа  
есеппен ең үлкен табыс 2020 жылы алынды және 0,02 млрд. теңгені құрады, ең  
аз табыс - 2010 жылы - 0,007 млрд. теңге. Бір қатысушыға орта есеппен өндірістің  
ең көп көлемі 2020 жылы өндірілді және 0,01 млрд. теңгені, ең аз – 2010 жылы –  
0,005 млрд.теңге құрады. Барлығы 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңде  
қатысушылар 34 653,9 млрд. теңге сомасына өнім шығарды.

ҚР ҰЭМ мәліметінше, бағдарламаға қатысушылар құрған жұмыс  
орындарының саны 424 289 адамды құрап, 528 220 сақталды. 2010-  
2020 жылдары өндірілген өнім көлемі - 29 065,3 млрд. теңге, ал салық түсімдері  
- 2 160,4 млрд. теңге.

Осылайша, 2020 жылы кәсіпкерлік субъектісінің 1 жобасы орта есеппен 45  
жұмыс орнын құрды, 1,4 млрд. теңгеге өнім шығарды және бюджетке 0,1  
млрд. теңге аударды.

Айта кету керек, уәкілетті орган БЖК-2020 және БЖК-2025  
бағдарламаларының нақты нәтижелерінің бұрмалануына алып келетін

жобалардың санын ескере отырып, бағдарламаның тиімділігі туралы статистикалық деректерді жүргізеді.

Осылайша, 2010-2021 жылдарға арналған бюджет және салық жүйесінің ақпараты бойынша бағдарламаға қатысушылар бюджетке жалпы сомасы 4 942,3 млрд. теңге салық аударды.

Жоғарыда көрсетілген бағдарламаларға қатысушылар өндірген өнімнің көлемі бойынша ҚР СЖЖРА мен ҚР ҰЭМ ұсынған деректердің айырмашылығы 16,1%-ды құрайды.

Салық түсімдері бойынша ҚР ҰЭМ мен Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Мемлекеттік кіріс комитетінің деректері арасындағы айырмашылық 56,3%-ды құрайды. Осыдан келе, бағдарлама көрсеткіштері бойынша үш мәрте есеп жүргізіледі, бағдарламаның тиімділігі тым асырып көрсетілген.

#### **4. Мемлекеттік қолдау көлемі (өңдеуші өнеркәсіпті субсидиялау) және шағын кәсіпкерлікті дамыту көрсеткіштері туралы деректерді регрессиялық талдау**

Несиелердің пайыздық мөлшерлемесін субсидиялау түрінде шағын бизнесті мемлекеттік қолдауға әсер ететін факторларды анықтау мақсатында регрессиялық талдау жүргізілді. Мемлекеттік қолдау шараларының көлемінен шағын бизнестің даму көрсеткіштерін есептеуге арналған деректер, атап айтқанда, өңдеуші өнеркәсіпке субсидиялар «Даму» қорының сайтынан алынды, сондай-ақ осы мәселе бойынша ресми статистика (ҚР ҰСБ) пайдаланылды. 2010 жылдан бастап 2022 жылға дейінгі кезеңде Астана қаласының ШК субъектілерінің өнімі шығаруы бойынша, жалпы өңірлік өнімдегі өңдеуші өнеркәсіптің үлесі бойынша, белсенді ШК субъектілерінің саны және ШК саласында жұмыспен қамтылғандар саны бойынша мәліметтер алынды.

Өңдеуші өнеркәсіпті субсидиялау кезінде алынған ШК пен ЖӨӨ-дегі өңдеу өнеркәсібінің көлемі арасындағы регрессиялық талдау әдісімен өзара байланысты зерделеу ШК субъектілерінде және ШК-тің белсенді субъектілерінде жұмыс істейтіндер саны, сондай-ақ ШК-тің өнім шығарылымы, бірнеше бір факторлы модельдер салынды. Олардың сапасын жақсарту, оларды салыстырмалы, симметриялы ету және статистикалық қасиеттерін жақсарту үшін модельдер жасау кезінде деректер логарифмі жүргізілді.

$$Y_x = 9,8 + 0,305X_1 \quad (\text{№1 модель})$$

мұндағы  $Y_x$  – ЖӨӨ-дегі өңдеу өнеркәсібінің көлемі,  $X_1$  – өңдеуші өнеркәсіпте ШК алған субсидиялар.



```

Call:
lm(formula = log(dannye$sobem_obraб_prom_v_VRP_mIntg) ~ log(dannye$subsidiі_v_obraб_prom_mIntg))

Residuals:
    Min       1Q   Median       3Q      Max
-1.04510 -0.25718 -0.04588  0.35904  0.88883

Coefficients:
                Estimate Std. Error t value Pr(>|t|)
(Intercept)      9.83188    0.65989   14.899 1.22e-08 ***
log(dannye$subsidiі_v_obraб_prom_mIntg)  0.30532    0.08345    3.659 0.00376 **
---
Signif. codes:  0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1

Residual standard error: 0.5869 on 11 degrees of freedom
Multiple R-squared:  0.549, Adjusted R-squared:  0.5079
F-statistic: 13.39 on 1 and 11 DF, p-value: 0.003762

```

6-сурет – №1 модельді талдау  
Ескертпе – Автормен құрастырылған

№1 модельді талдау нәтижелері (6-сурет) өңдеуші өнеркәсіптегі шағын бизнес субъектілері алатын субсидиялардың 1%-ға өсуі кезінде ЖӨӨ-дегі өңдеу өнеркәсібінің көлемі 0,3%-ға өсетінін көрсетеді, Ауыспалы фактордың p-value мәні 0,00376 құрайды.

Модель 54,9%, R<sup>2</sup> 0,5079 тең, ал p-value мәні 0,003762 болып сипатталады, бұл ретте қажетті маңыздылық деңгейі 0,5-тен аспау қажет.

$$Y_x = 3,99 + 0,189X_1 \quad (\text{№2 модель})$$

мұндағы Y<sub>x</sub> – шағын бизнесте жұмыспен қамтылғандар саны; X<sub>1</sub> – ШК өңдеуші секторға алған субсидиялары.

```

Call:
lm(formula = log(dannye$kolichestvo_zanyatyh_v_MP_tyschel) ~
    log(dannye$subsidiі_v_obraб_prom_mIntg))

Residuals:
    Min       1Q   Median       3Q      Max
-0.81935 -0.07535  0.18867  0.23616  0.40864

Coefficients:
                Estimate Std. Error t value Pr(>|t|)
(Intercept)      3.99112    0.46958    8.499 3.66e-06 ***
log(dannye$subsidiі_v_obraб_prom_mIntg)  0.18879    0.05938    3.179 0.00877 **
---
Signif. codes:  0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1

Residual standard error: 0.4177 on 11 degrees of freedom
Multiple R-squared:  0.4789, Adjusted R-squared:  0.4315
F-statistic: 10.11 on 1 and 11 DF, p-value: 0.008772

```

7-сурет – №2 модельді талдау  
Ескертпе – Автормен құрастырылған

№2 модель нәтижелері (7-сурет) бойынша өңдеуші өнеркәсіптегі шағын бизнес субъектілері алатын субсидиялардың 1%-ға өсуі кезінде ШК саласында жұмыспен қамтылғандар саны 0,189%-ға өседі, Ауыспалы фактордың p-value мәні 0,00877 құрайды.

Модель 47,9%, R<sup>2</sup> 0,4315-ке тең, ал p-value мәні 0,008772 болып сипатталады, бұл ретте қажетті маңыздылық деңгейі 0,5-тен аспау қажет.

$$Y_x = 2,9 + 0,207X_1 \quad (\text{№3 модель})$$

мұндағы  $Y_x$  – шағын кәсіпкерліктің белсенді субъектілерінің саны;  $X_1$  – шағын бизнес субъектілерінің өңдеуші секторға алған субсидиялары.

```
Call:
lm(formula = log(dannye$kolichestvo_aktivnyh_MP) ~ log(dannye$subsidii_v_obrab_prom_m1ntg))

Residuals:
    Min       1Q   Median       3Q      Max
-0.6341 -0.1756  0.1038  0.2828  0.3796

Coefficients:
                Estimate Std. Error t value Pr(>|t|)
(Intercept)      2.90122    0.37646   7.707 9.3e-06 ***
log(dannye$subsidii_v_obrab_prom_m1ntg)  0.20682    0.04761   4.344 0.00117 **
---
Signif. codes:  0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1

Residual standard error: 0.3348 on 11 degrees of freedom
Multiple R-squared:  0.6318, Adjusted R-squared:  0.5983
F-statistic: 18.87 on 1 and 11 DF,  p-value: 0.001166
```

8-сурет – №3 модельді талдау  
Ескертпе – Автормен құрастырылған

№3 модельді регрессиялық талдау (8-сурет) айнымалылар арасындағы оң қарым-қатынасты көрсетеді. Өңдеуші секторда шағын бизнес субъектілері алған субсидиялардың 1%-ға өсуі кезінде белсенді шағын бизнес субъектілерінің саны 0,207%-ға ұлғаяды. P-value мәнінің ауыспалы коэффициентінің маңыздылығы 0,00117 құрайды.

Модель 63,18%,  $R^2$  0,5983-ке тең, ал p-value мәні 0,001166 болып сипатталады, бұл ретте қажетті маңыздылық деңгейі 0,5-тен аспау қажет.

$$Y_x = 11,17 + 0,429X_1 \quad (\text{№4 модель})$$

мұндағы  $Y_x$  – ШК шығысы,  $X_1$  өңдеуші өнеркәсіптегі шағын бизнес субъектілері алатын субсидиялары.

```
Call:
lm(formula = log(dannye$vyпуск_prod_MP_m1ntg) ~ log(dannye$subsidii_v_obrab_prom_m1ntg))

Residuals:
    Min       1Q   Median       3Q      Max
-2.1079 -0.1849  0.3799  0.6041  0.9524

Coefficients:
                Estimate Std. Error t value Pr(>|t|)
(Intercept)     11.1744    1.1871   9.413 1.35e-06 ***
log(dannye$subsidii_v_obrab_prom_m1ntg)  0.4290    0.1501   2.858 0.0156 *
---
Signif. codes:  0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1

Residual standard error: 1.056 on 11 degrees of freedom
Multiple R-squared:  0.4261, Adjusted R-squared:  0.3739
F-statistic: 8.168 on 1 and 11 DF,  p-value: 0.01558
```

9-сурет – №4 модельді талдау  
Ескертпе – Автормен құрастырылған

№4 модельді талдау нәтижелері (9-сурет) өңдеуші өнеркәсіптегі шағын бизнес субъектілері алатын субсидиялардың 1%-ға өсуі кезінде шағын бизнес субъектілерінің өнім шығару көлемі 0,429%-ға өсетінін көрсетеді, Айнымалы фактордың p-value мәні 0,0156 құрайды.

Модель 42,6%,  $R^2$  0,3739 тең, ал p-value мәні 0,01558 болып сипатталады, бұл ретте қажетті маңыздылық деңгейі 0,5-тен аспайды.

### 13-кесте – Регрессиялық талдау нәтижелері

Көрсеткіштер	Өңдеуші өнеркәсіпті субсидиялау	№ 1 үлгі	№ 2 үлгі	№ 3 үлгі	№ 4 үлгі
		ЖӨӨ-дегі өңдеу өнеркәсібінің көлемі	ШК-те жұмыс істейтіндердің саны	ШК-тің белсенді субъектілерінің саны	ШК өнім шығарылымы
	1% ↑	0,3% ↑	0 189% ↑	0 207% ↑	0 429% ↑
Факторлық айнымалының p-value		0,00376	0,00877	0,00117	0,001166
Үлгіні сипаттау дәрежесі		54,90%	47,90%	63,18%	42,60%
$R^2$		0,5079	0,4315	0,5983	0,3739
Ескертпе – Автормен регрессиялық талдау нәтижелері бойынша құрастырылған					

Жоғарыда көрсетілген деректерге сүйене отырып, логарифмдік регрессия нәтижелері бойынша көптеген коэффициенттердің p-мәні 0,05-тен әлдеқайда төмен екенін атап өткен жөн. Соған сәйкес, ықтималдығы 95% болған кезде тәуелді және тәуелсіз айнымалылар арасында өзара байланыс бар деп айтуға болады.

Неғұрлым маңызды қатынастар мынадай көрсеткіштерде байқалады: ЖӨӨ-дегі өңдеу өнеркәсібінің көлемі, жұмыс істейтін ШК субъектілері, ШК жұмыс істейтіндер. Демек, өңдеуші өнеркәсіпті субсидиялау көлемінің ұлғаюы жұмыс істейтін ШК санында, ШК жұмыс істейтіндер, және де өндіріс көлеміне де, ЖӨӨ-дегі өңдеуші өнеркәсіптің үлесіне де оң әсерін тигізеді.

## Қорытынды

Азаматтардың әл-ауқатын арттыру – мемлекетіміздің саясатының негізгі бағыты. Қабылданған шаралардың барлық кемшіліктерін және пандемиядан туындаған экономикадағы құлдырауды ескере отырып, ел басшылығы мемлекеттік жоспарлаудың жаңа жүйесін қабылдап, енгізуде.

Қабылданған өзгерістердің нәтижесінде мемлекеттік жоспарлаудың жаңа құралы енгізілді – Ұлттық жобалар әзірленіп, қабылданды. Мемлекеттік бағдарламалар өз мақсаттары, міндеттері, индикаторлары мен іске асыру тетіктері бар Ұлттық жобалар болып қайта құрылды. Олар экономиканың нақты секторларына бағдарланған және азаматтардың әл-ауқатын арттыруға, әлеуметтік проблемаларды шешуге, кәсіпкерлікті дамытуға және елдің экономикалық әлеуетін арттыруға бағытталған.

Ұлттық жобаларға қолданылатын жобаларды басқару жарияланған нәтижелер мен мақсаттарға қол жеткізу үшін уақыт пен ресурстық шектеулер жағдайында жобаларды басқаруды көздейді. Кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау шараларын іске асыру кезінде жобалық тәсілді қолдану бюджет ресурстарын неғұрлым тиімді пайдалануға және экономиканың жекелеген салалары үшін де, тұтастай алғанда ел үшін де оң нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді деп болжанады.

Жалпы, ұлттық жобаларды іске асыру кезінде жобаларды басқару құралдарын пайдалану мемлекеттік бағдарламалардың сапасы мен тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде халықтың әл-ауқатының артуына, экономикалық дамуға және елдегі саяси тұрақтылықтың нығаюына алып келеді.

Зерттеу барысында халықаралық тәжірибені зерделеу, есептеулер жүргізу және деректерді талдау арқылы БЖК-2020, БЖК-2025 және Ұлттық жобаны іске асыру барысында ұсынылатын кәсіпкерлікті дамытуға жәрдемдесу құралдарын кәсіпкерлік субъектілерінің шамалы санының пайдаланғаны анықталды, бұл мемлекеттік қолдау шараларының тиімділігіне әсер етеді. Мемлекеттік бағдарламалар операторы қолдау көрсетілетін жобалардың санын есепке алады, ал қатысушылар саны 27,7%-ға аз, яғни әрбір қатысушыда орташа есеппен 1,4 қолдау көрсетілетін жоба бар. Бұл ретте, ең көп белсенділік еліміздің екі ірі қаласында анықталды, ал өңірлерде орналасқан кәсіпорындар көзделген шараларды тиісті көлемде ала алмайды, дегенмен аумақтарда кәсіпкерлікті дамыту бизнесті қолдау - мемлекеттік бағдарламалардың негізгі мақсаттарының бірі болып табылады. Оның үстіне, қолдау көрсетілетін жобалар бойынша сауда секторы көшбасшы болып табылады, ал өңдеу өнеркәсібі экономиканы дамыту мен әртараптандырудың басым саласы болып табылады.

Сонымен қатар, аз қолдау алған өңірлер мен экономика салаларынан кәсіпкерлерді тарту бойынша ұйымдастыру-әдістемелік жұмысты күшейту қажет. Бұдан басқа, инновациялық жобаларды қолдауға және өңдеуші өнеркәсіпті қоса алғанда, жоғары технологиялық секторларды дамытуға бағытталған шараларды әзірлеуге және іске асыруға ерекше назар аудару маңызды. Сондай-ақ, мақсатты аудиторияның пікірі мен ұсыныстарын ескеру

маңызды, кәсіпкерлер үшін мемлекеттік қолдауды анағұрлым тиімді және тартымды ету үшін аудитория және кері байланыс тетіктерін жетілдіру қажет.

Сонымен қатар, зерттеу барысында БЖК-2020, БЖК-2025 нәтижелерін есепке алуға қатысты мәліметтер алынды. Уәкілетті органдардың деректерді әр түрлі есепке алуы бизнесті қолдаудың мемлекеттік құралдарының тиімділігіне объективті баға алуда қиындықтарға әкелетіні анықталған. Демек, кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау нәтижелерін есепке алудың бірыңғай әдістемесін әзірлеу қажеттілігі туындайды.

Деректерді регрессиялық талдау барысында өңдеуші өнеркәсіпті субсидиялау көлемінің ұлғаюы шағын кәсіпкерлік субъектілерінің өндірісіне, шағын кәсіпкерлік субъектілерінде жұмыс істейтіндердің санына, жұмыс істейтін шағын кәсіпкерлік субъектілерінің санына, сондай-ақ ЖӨӨ-дегі өңдеу өнеркәсібінің көлеміне оң әсер ететіні анықталды.

Осылайша, республикада кәсіпкерлікті қолдау мақсатында бюджет қаражатын неғұрлым тиімді бөлу үшін бағдарламалық құжаттардың міндеттерін орындауды қатаң сақтау қажет. Атап айтқанда, қызмет жүзеге асырылатын субъектілер мен салалардың географиялық орналасуын ескеру қажет. Яғни, елдің барлық өңірлерінде экономиканың теңгерімді дамуы үшін кәсіпкерлікті қолдауға бағытталған бюджет қаражатты аумақтар мен салалар арасында біркелкі бөлу қажет.

Бұдан басқа, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 31 желтоқсандағы № 1060 қаулысымен бекітілген Кәсіпкерлікті дамытудың 2021 - 2025 жылдарға арналған ұлттық жобасы шеңберінде кредиттерге/қаржы лизингіне кепілдік беру қағидаларында және Кәсіпкерлікті дамытудың 2021 - 2025 жылдарға арналған ұлттық жобасы шеңберінде пайыздық мөлшерлеменің бір бөлігін субсидиялау қағидаларында көзделген бизнестің қолданыстағы қарсы міндеттемелерінің тізбесін кеңейту қажет. [36] Мысалы, кәсіпорындардың қолдауға деген қажеттіліктерін бағалау рәсімінен өту. Бұл шара кәсіпкерлік субъектілерінің көрсетілетін қаржы ресурстары үшін жауапкершілігін арттыруға және нақты қажеттіліксіз мемлекеттік қолдау алатын субъектілердің санын азайтуға мүмкіндік береді.

Кәсіпкерлікті қолдау, жұмыспен қамту және жұмыс берушілерді ынталандыру арқылы халықтың әл-ауқатын арттыру бойынша мемлекет қабылдап жатқан барлық шараларды табысты іске асыру мемлекеттік аппарат тарапынан да, азаматтар тарапынан да күш-жігерді өзара қолдануға байланысты екенін атап өткен жөн.

Жалпы тұжырымдай келе, зерделу кезінде қойылған мақсаттарға сәйкес, кәсіпкерлікті қолдаудың теориялық ұғымдары, халықаралық тәжірибесі зерттелді. Сонымен қатар шағын бизнесті мемлекет тарапынан қолдау шараларына баға берілді және келесідей ұсынымдар жасалды:

- кәсіпкерлікті қолдау шараларын жүзеге асыру кезінде мемлекеттік бағдарламалық құжаттарда қарастырылған шарттардан, нысаналы мақсаттардан алшақтамау, инновациялық жобаларды қолдауға және өңдеуші өнеркәсіпті қоса

алғанда, жоғары технологиялық секторларды дамытуға бағытталған шараларды әзірлеуге және іске асыруға ерекше назар аудару;

- өңірлер мен дамуы стратегиялық маңызы бар салалардағы кәсіпкерлерді қолдау шараларымен пайдалануға тарту бойынша ұйымдастыру-әдістемелік жұмысты күшейту, кәсіпкерлер үшін мемлекеттік қолдауды анағұрлым тиімді және тартымды ету үшін аудитория жән кері байланыс тетіктерін жетілдіру;

- кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау нәтижелерін есепке алудың бірыңғай әдістемесін әзірлеу;

- кәсіпорындардың қолдауға деген қажеттіліктерін бағалау рәсімін енгізу.

Сонымен бірге, зерттеу нәтижесінде кәсіпкерлердің шамалы бөлігі ғана мемлекеттік қолдау шараларымен қамтылғаны және ел экономикасын дамыту үшін стратегиялық маңызды болып табылмайтын сауда саласы мемлекеттік қолдау инструменттерімен көбірек пайдаланғаны анықталды, яғни ғылыми-зерттеу гипотезасы расталды.

## Пайдаланылган дереккөздер тізімі

- 1 Грубенкова Д.О. Предпринимательство в теориях Р.Кантильона, Маркса, Веблена и Шумпетера: сравнительный анализ // Международный студенческий научный вестник – 2016. – № 2. - URL: <https://eduherald.ru/article/view?id=15405>. Жүгіну күні: 17.10.2022ж.
- 2 Гурьянов П.А. О. предпринимательстве // Современные научные исследования и инновации. 2011. № 3.- URL: <https://web.snauka.ru/issues/2011/07/1453>. Жүгіну күні: 01.11.2022ж.
- 3 Ядгаров Я.С. История экономических учений: Учебник. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2006. С. 148. Жүгіну күні: 17.10.2022ж.
- 4 Вотчель Л.М., Викулина В.В.. Анализ определяющих аспектов предпринимательской деятельности. // Вектор науки Тольяттинского Государственного университета. Серия: Экономика и управление. 2011;(4):18-22 / URL: <https://www.vektornaukieconomika.ru/jour/article/view/610/584>. Жүгіну күні: 28.12.2022ж.
- 5 Шахмалов Ф. О государственной поддержке предпринимательства в России. // URL: [http://vasilieva.narod.ru/18\\_2\\_98.htm](http://vasilieva.narod.ru/18_2_98.htm). Жүгіну күні: 17.10.2022ж.
- 6 Туманянц К.А., Синицына Е.Д., Фишер О.В. Количественная оценка результативности влияния государственных субсидий на развитие малого предпринимательства в России. // URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kolichestvennaya-otsenka-rezultativnosti-vliyaniya-gosudarstvennyh-subsidiy-na-razvitie-malogo-predprinimatelstva-v-rossii/viewer>. Жүгіну күні: 23.12.2022ж.
- 7 Калгулова Р.Ж., Алмагамбетова Ш.Т., Боброва В.Н. Государственная поддержка малого бизнеса. // URL: <https://sua.aesa.kz/uploads/files/57ee4318084811eca461c7dfc1b7edc5.pdf>. Жүгіну күні: 26.12.2022ж..
- 8 Кайгородцев А.А., Бордияну И.В. Результативность государственной поддержки малого предпринимательства в Казахстане. // URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=43077494>. Жүгіну күні: 27.12.2022ж.
- 9 Аубакирова Г.М., Исатаева Ф.М., Томашинова А.Е. Особенности взаимодействия государства и бизнеса: опыт Казахстана. // URL: [https://www.elibrary.ru/download/elibrary\\_49576346\\_29125497.pdf](https://www.elibrary.ru/download/elibrary_49576346_29125497.pdf). Жүгіну күні: 27.12.2022ж.
- 10 Голубев С.С., Елфимов О.М. Повышение эффективности реализации национальных проектов и государственных программ на основе внедрения принципов проектного управления // URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=41333644>. Жүгіну күні: 31.10.2022ж.
- 11 Зозуля А.В., Зозуля П.В., Еремина Т.Н. Современные проблемы реализации приоритетных национальных проектов // URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-problemy-realizatsii-prioritetnyh-natsionalnyh-proektov/viewer>. Жүгіну күні: 31.10.2022ж.

- 12 Жакупова Ш.Ш. основные направления совершенствования системы государственного стратегического планирования в Республике Казахстан. // Современные вызовы и. преобразование экономики: материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 30-летию независимости Республики Казахстан и 20-летию Казахстанского филиала Московского университета (23 апреля 2021г.). – Нур-Султан: Казахстанский филиал Московского государственного университета имени М.В. Ломоносова, 2021. - с.178-185.
- 13 «Ұлттық жобалардың кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрінің 2021 жылғы 11 тамыздағы № 79 және Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі төрағасының 2021 жылғы 12 тамыздағы № 1 бірлескен бұйрығы // «Әділет» Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі / URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2100023968>. Жүгіну күні: 10.01.2023ж.
- 14 Бекет С. Инклюзивная экономика – основополагающий фактор роста благосостояния населения. // «Наука и молодежь: новые идеи и решения»: Материалы VIII Международной научно-теоретической конференции студентов и магистрантов – Караганды: ТОО «Кент» LTD Типография «Досжан», 2022г. – Том. 1, с.304.
- 15 Акпарова А.А. Статистика учебное пособие // ТОО «Университет международного бизнеса Алматы, 2010 / URL: [http://lib.uib.kz/wp-content/uploads/2019/04/Statistika\\_Akbarova.pdf](http://lib.uib.kz/wp-content/uploads/2019/04/Statistika_Akbarova.pdf).
- 16 Қазақстан Республикасының Кәсіпкерлік Кодексі 2015 жылғы 29 қазандағы № 375-V ҚРЗ // «Әділет» Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі / URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000375#z24>. Жүгіну күні: 10.01.2023ж.
- 17 Шағын кәсіпкерліктің негізгі көрсеткіштері // Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттігі Ұлттық статистика бюросының ресми сайты / URL: <https://new.stat.gov.kz/ru/industries/business-statistics/stat-org/dynamic-tables/>. Жүгіну күні: 20.01.2023 ж.
- 18 Тіркелген шағын және орта бизнес субъектілерінің саны // Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының ресми сайты / URL: <https://new.stat.gov.kz/ru/industries/business-statistics/stat-org/dynamic-tables/>. Жүгіну күні: 20.01.2023 ж.
- 19 Шағын және орта бизнестің белсенді субъектілерінің саны // Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының ресми сайты / URL: <https://stat.gov.kz/official/industry/139/statistic/7>. Жүгіну күні: 20.01.2023 ж.
- 20 Өңірлер бөлінісінде шағын және орта бизнестің белсенді субъектілерінің саны // Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының ресми сайты / URL:



- <https://new.stat.gov.kz/ru/industries/business-statistics/stat-org/dynamic-tables/>.  
Жүгіну күні: 20.01.2023 ж.
- 21 Шағын және орта бизнес саласында жұмыспен қамтылғандар саны // Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының ресми сайты / URL: <https://stat.gov.kz/official/industry/139/statistic/7>. Жүгіну күні: 20.01.2023 ж.
- 22 Өңірлер бөлінісінде шағын және орта бизнес саласында жұмыспен қамтылғандар саны // Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының ресми сайты / URL: <https://new.stat.gov.kz/ru/industries/business-statistics/stat-org/dynamic-tables/>.  
Жүгіну күні: 20.01.2023 ж.
- 23 «Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік жоспарлау жүйесін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 29 қарашадағы № 790 қаулысы // «Әділет» Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі / URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000790>. Жүгіну күні: 10.01.2023ж.
- 24 «Бизнестің жол картасы 2020» бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2010 жылғы 13 сәуірдегі № 301 Қаулысы // «Әділет» Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі / URL: [https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P100000301\\_](https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P100000301_). Жүгіну күні: 10.01.2023ж.
- 25 «Бизнестің жол картасы - 2025» бизнесті қолдау мен дамытудың мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 24 желтоқсандағы № 968 қаулысы. // «Әділет» Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі. / URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000968>. Жүгіну күні: 10.01.2023ж.;
- 26 «Нәтижелі жұмыспен қамтуды және жаппай кәсіпкерлікті дамытудың 2017 – 2021 жылдарға арналған «Еңбек» мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2011 жылғы 13 қарашадағы № 746 қаулысы. // «Әділет» Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі. / URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000746>. Жүгіну күні: 10.01.2023ж.;
- 27 «Кәсіпкерлікті дамытудың 2021 – 2025 жылдарға арналған Республикалық жобасын» бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2011 жылғы 13 қарашадағы № 74 қаулысы. // «Әділет» Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі. / URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000728>. Жүгіну күні: 10.01.2023ж.;
- 28 «Қолжетімді кредит беру міндетін шешу үшін ұзақ мерзімді теңгелік өтімділікті қамтамасыз етудің кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылғы 11 желтоқсандағы № 820 қаулысы. // «Әділет» Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі. / URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000820>. Жүгіну күні: 10.01.2023ж.;

- 29 Ағымдағы бағалардағы ЖІӨ // Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының ресми сайты / URL: <https://old.stat.gov.kz/official/industry/11/statistic/7>. Жүгіну күні: 14.05.2023ж.
- 30 ЖІӨ-дегі ШОБ үлесі // Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының ресми сайты / URL: <https://stat.gov.kz/ru/industries/business-statistics/stat-org/> Жүгіну күні: 14.05.2023ж.
- 31 2023ж.01.01. жағдай бойынша субсидиялау және кепілдік беру бойынша қолдау көрсетілетін жобалар туралы есеп // «Даму» қоры» АҚ ресми сайты / URL: <https://damu.kz/programmi/reports/dkb-2025/month/%D0%95%D0%B6%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D1%81%D1%8F%D1%87%D0%BD%D1%8B%D0%B9%20%D0%BE%D1%82%D1%87%D0%B5%D1%82%20%D0%9D%D0%B0%D1%86%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%20%D0%BD%D0%B0%2001.01.23%D0%B3.pdf>. Жүгіну күні: 10.02.2023ж.
- 32 2023ж.01.01. жағдай бойынша субсидиялау жобалары бойынша есеп // «Даму» қоры. АҚ ресми сайты / URL: <https://damu.kz/reports/reports/dkb-2025/month/>. Жүгіну күні: 10.02.2023ж.
- 33 2023ж.01.01. жағдай бойынша кепілдендірілген жобалар туралы есеп. // «Даму» қоры» АҚ ресми сайты / URL: <https://damu.kz/reports/reports/dkb-2025/month/>. Жүгіну күні: 10.02.2023ж.
- 34 Экономика салалары бойынша Қазақстан Республикасының тіркелген заңды тұлғаларының саны // Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының ресми сайты / URL: <https://new.stat.gov.kz/ru/industries/business-statistics/stat-org/publications/8434/>. Жүгіну күні: 15.03.2023ж.
- 35 Шағын кәсіпкерліктің негізгі көрсеткіштері // Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттігі Ұлттық статистика бюросының ресми сайты / URL: <https://new.stat.gov.kz/ru/industries/business-statistics/stat-org/publications/8434/>. Жүгіну күні: 15.03.2023ж.
- 36 «Жеке кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдаудың кейбір шаралары туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 31 желтоқсандағы № 1060 қаулысы. // «Әділет» Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі. / URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900001060>. Жүгіну күні: 10.01.2023ж.